

H. HARASZTI ÉVA

A FOREIGN OFFICE ÉS A MAGYAR EMIGRÁNSOK 1944–1954

Mottó helyett:

„Őfelsége Kormánya szívesen lát Benneteket országunkban. Bár e kis sziget máris sűrűn lakott, hosszú ideje büszke hagyományunk, hogy menekülteknek helyet adunk.

Befogadásotok alkalomszerű lesz. Nem kétséges, hogy eleinte számos nehézséggel kell majd számolnotok, és lehet, hogy kényelmetlen lesz, ha csoportonként egyik menedékhelyről a másikra kell majd költözni. De abban biztosak lehettek, hogy a brit nép valamennyi rétege szívesen lát Benneteket most és a jövőben, és mindent megteszünk most és a jövőben, hogy sürgős szükségleteiket megfelelően kielégítsük most és – ha itt kívánatok maradni – a jövőben is.

Ez egy szabadságszerető ország, és máától fogva törvényeink és bíróságaink teljes védelmét fogjátok élvezni, s ez minden brit és külföldi alattvalónak jár. Nem kell semmitől sem félnetek. Őfelsége kormánya nem tűr el semmilyen oldalról jövő nyomást. Jelentkeznetek kell a rendőrségen, mint minden külföldinek ebben az országban, de a személyetekre vonatkozó adatokat teljesen bizalmasan kezeljük. Valószínűleg kérdések hangzanak el majd, milyen munkát tudtok végezni és milyen munkát végeztetek eddig, minthogy ezek az információk szükségesek a hatóságoknak ahhoz, hogy számotokra itt munkát találjunk. Szóba sem jöhet azonban az, hogy akaratotok ellenére irányítunk valamilyen munka felé. Erőfeszítéseink, hogy segítsünk Nektek, rajtatok is múlnak. Őfelsége Kormánya azonban minden feltétel nélkül biztosítékot ad arra, hogy az általatok adott információkat egyetlen külföldi kormányzat vagy szervezet sem tudja meg, s bármilyen információkat adtok a brit hatóságoknak, abból semmi kára nem lehet Magyarországon élő rokonaitoknak és barátaitoknak. Nekünk ebben az országban nincsenek titkos rendőrségi szervezeteink. A mi rendőrségünk azért van, hogy segítsen nektek.

G. Lloyd-George

„Őfelsége egyik minisztere”

(PRO.FO.371.122398.NH.10110/772.)

A magyar történelem egyik jellegzetessége, amely – természetesen – alakulásából adódott: az *emigráció*, a lakosság egy részének eltávozása az országból politikai, gazdasági és vallási okok miatt. Minden magyar iskolás gyerek történeti tanulmányai során találkozik az ország nagy emigránsainak neveivel, Rákóczi Ferenc, Mikes Kelemen, Kossuth Lajos, Károlyi Mihály, Horthy Miklós, Kéthly Anna és mások személyével – hogy csak néhányat ragadjunk ki a hontalanok soraiból. Hontalan, talán nem is jó ez az elnevezés, mert szinte valamennyiük talált második vagy harmadik honra, ha lelükben távolról sem békéltek meg mindig helyzetükkel.

Anglia már a 19. századtól a hontalanok, emigránsok menedékhelye volt – lehettek azok királyhű vagy köztársasági érzelmű személyek, tisztességesek vagy kevésbé

azok –, a szigetország józan meggondolásból fogadta őket.¹ A 19. századi angliai immigrációt többszázan feldolgozták, részben történészek, részben az ott élt emigránsok,² s ezekben és más összefoglaló történeti munkákban igen sok adalék van arra, hogy az angol kormányzati és végrehajtó szervek hogyan alakították ki, és hogyan hajtották végre „emigráns” politikájukat.³ Így a 20. században – legalábbis Angliában, amelyről beszélünk – megvoltak a hagyományok, s megvolt a gyakorlat az emigránsok befogadására és kezelésére.

E lapokon kifejezetten a *második világháborút követő* Angliába irányuló magyar politikai emigránsok helyzetéről, megítéléséről lesz szó, s korántsem a teljesség igényével. Inkább példákon keresztül jeleníthetők meg azok a reálpolitikai meggondolások, amelyek a Foreign Office, az angol külügyminisztérium diplomatáit, munkatársait jellemzik, amikor az emigránsokról tanácskoznak, véleményt nyilvánítanak.

A második világháborút követő angliai magyar emigrációhoz kívánunk ugyan adalékokat nyújtani elsődleges forrásanyag, a *Foreign Office levéltári anyaga* alapján, mégis egy, még a háború időszakában, 1944 márciusában kelt, bizalmas – „A magyar emigránsok és a magyarországi helyzet” című – összefoglalás ismertetésével kezdjük. Az összeállítást, memorandumot, a Foreign Office küldte a központból a különböző brit követségekre felvilágosítás céljából, amikor a német csapatok megszállták Magyarországot, és ott németű bábkormányt alakítottak. A memorandum készítői úgy vélték, hogy végkövetkeztetésük jól ábrázolja az angol kormány álláspontját egy Szabad Magyar Mozgalom külföldön történő létrehozására és annak bátorítására vonatkozóan, hogy ki-
fejlődjék egy németellenes mozgalom Magyarországon.⁴

A memorandum szerint a Szabad Magyar emigráns mozgalomnak lehetséges tagjai főleg Angliában az Egyesült Államokban és az európai semleges országokban vannak. Neves magyar kommunista emigránsok, köztük Rákosi, a Szovjetunióban élnek, van is bizonyos befolyásuk, de nem valószínű, hogy a szovjet kormány támogatná egy magyar emigráns csoport alakulását a Szovjetunióban. Az emigránsokat három fő csoportba sorolták: 1. Károlyi gróf és a baloldal, 2. Eckhardt Tibor és a közép, 3. magyar diplomaták semleges országokban. Negyedikként megemlítik még Kállay volt miniszterelnököt, aki végig németellenes volt, és a budapesti török követségen talált menedéket. A török kormány szeretné őt kimenteni az országból, s ha ez sikerül, s részt tud majd venni a politikai tevékenységben, úgy fontos szerephez juthat és „hasznos lehet számunkra” (már-mint az angolok számára).

Az első csoport, Károlyi gróf és az 1918–19-esek (Böhm, Vincze meg Vámbéry, Jászi és mások) részben Angliában (Károlyi), részben Svédországban (Böhm), részben az Egyesült Államokban (Vámbéry, Jászi) vannak, baloldali világnézetűek, többnyire jó indulatúak, és nézeteik felvilágosodottak az irányban, hogy Magyarország szomszédai-
val, főleg Csehszlovákiával baráti viszonyt építsen ki. De nagy részük már idős, nem hatékony és nem elég tájékozott a legújabb magyar állapotokról. Többségük zsidó, Károlyit pedig úgy tekintik, mint Kerenszkijt, aki előkészítette az utat a szélsőséges Kun Béla-rendszer felé.

Amerikában ezek a Demokrata Magyarok Amerikai Szövetségéhez és az újabban alakult Magyar Amerikai Demokrata Tanácshoz tartoznak. Az elmúlt két évben befolyásuk nőtt, de nem egységesek, sok személyi és ideológiai civódás van közöttük. Károlyi gróft a csehek támogatják – ez nem népszerű Magyarországon –, és némi biztatást is kapott a szovjet nagykövetségtől. Lónyay gróf szabadúszó Angliában, nincs követője, nagyon kritikus a Horthy-rendszerrel kapcsolatban, de Károlyival is veszekszik.

A második csoport vezető embere Eckhardt Tibor, aki a magyar politikai életben kiemelkedő személy volt a két világháború között. Első időszakában erősen nacionalista és antiszemita. A háborút megelőzően a demokratikus Kisgazdapárt vezetője lett, de ezt a pártot a németek feloszlatták. Eckhardt ellenezte a németbarát magyar politikát, és Horthy, valamint gróf Teleki helyeslésével elhagyta az országot az 1941-es Jugoszlávia ellen intézett támadás előtt. Amerikában 1942-ben a State Department és a jobboldali Magyar-amerikai Szövetség támogatásával meg akarta valósítani a reprezentáns Magyar Tanácsot. Ebben az időszakban számos mérsékelt magyar diplomata és újságíró, mint pl. a londoni követségen dolgozó Balásy, aki Amerikába ment, és Zsilinszky, aki azóta meghalt, ekkor még támogatta Eckhardtot. Számosan azonban eltávolodtak e csoporttól, mert nem értettek egyet Eckhardt Habsburg-barát és csehellenes vonalával, és ez vezetett Eckhardt lemondásához is, majd a csoport felbomlásához. E csoport angliai tagjai megalapították a Nagy-britanniai Szabad Magyarok Szövetségét, véleményük egybeesik a mérsékelt baloldali magyarországi ellenzékével, de Károlyi irányában kritikusok. Eckhardt szerepe 1942 óta csökkent. Kapcsolatot tart Habsburg Ottóval, de neki kevés legitímista követője van Magyarországon. Lehet, hogy Eckhardt visszakérül a színpadra, de a State Department – miután egyszer már megégette a kezét – kétszer is meggondolja majd, segítse-e Eckhardtot.

A harmadik csoport: a semleges országbeli diplomaták, akik tovább szolgáltak a Kállay-kormány idején, de ellenállnak a jelenlegi Quisling-kormánynak. Lemondott a berni, stockholmi, helsinki, lisszaboni és madridi magyar követ, hasonlóan cselekedett az isztambuli főkonzul, és többségüket meg is fosztották már magyar állampolgárságuktól.

Ezután a brit memorandum egyoldalas jellemzést ad a német „coup”-ról, amely szerintük tiszta helyzetet teremtett, mert bebizonyosodott, hogy a magyar kormány teljesen kiszolgálja a németeket. Még nem biztos, milyen szerepet játszott Horthy admirális e változásban, de majdnem bizonyos, hogy belenyugodott a legutolsó fejleményekbe. Csatay tábornok, hadügyminiszter szerepe is érdekes, mert megmaradt a jelen kormányban. Ő elkísérte Horthyt Berchtesgadenbe és nem volt eddig németbarát. Lehet, hogy a jelenlegi kormányon keresztül Horthy megkísérel még a német követeléseknek valamennyire ellenállni. „Bármilyen is a helyzet, feladhatjuk azt az elképzelést, hogy a magyar kormány tehet nekünk valami szolgálatot, és egy későbbi időpontban kivezeti az országot a háborúból. Most már azokra kell egyértelműen támaszkodnunk, akik a németeknek és a jelenlegi magyar kormánynak egyaránt ellenállnak” – így a memorandum szövegrésze. A továbbiakban a memorandum összefoglalja és elemzi a magyarországi, majdnem minden pártban meglevő ellenzékét, amely a Nyugatra tekint, és amelyet – remélhetőleg – nem semmisít meg a német vezetés. Megítélésük szerint Magyarországon vannak, akik elsősorban a Szovjetuniótól várják a segítséget, a feladatnak azt tekintik, hogy az oroszok és az angolok között közös alap jöjjön létre, amelyre számíthat a németellenes magyar ellenzék.

Külön bekezdésben tárgyalja a memorandum, milyen szolgálatot tehet ebben a vonatkozásban egy emigráns magyar, mint pl. Révai András, aki a BBC-nek írta a magyar vonatkozású anyag egy részét. Ezt a kört tágítani lehet pl. Dr. Ullein-Reviczky volt stockholmi magyar követtel, az ő szava talán többet jelent Magyarországon, mert jobban ismert. Felmerülhet egy kérdés: miért adnak több lehetőséget Ullein-Reviczkynek, aki az utolsó percben hagyta el a süllyedő hajót, s miért nem Károlynak, aki nem kötött kompromisszumot a jelenlegi magyar kormánnyal. De Ullein-Reviczky jobban megbir-

közik a nyilvánossággal, mint Károlyi. Így nem lehet elkerülni, hogy megkockáztassák a vetélkedésteremtést az emigráció tagjai között. Az lenne a kívánatos, hogy Károlyitól Ullein-Reviczkyig a különböző meggyőződésű emigránsok egy szabad magyar szövetségbe tömörülnek. Persze nem valószínű, hogy ez megtörténik, mert nincs olyan vezető egyéniség, akit mindenki elfogadna. A brit külügyminisztérium is segíthetne összehozni a szétszórta emigrációt, de ez elég mesterséges lenne, s a későbbi sikerekben vagy sikertelenségben a felelősség tehertételként jelentkezne.

A memorandum végül kilenc pontban összefoglalta végkövetkeztetéseit:

1. Minthogy az emigránsoknak különböző a politikai hátterük, és mivel sok országban szétszóródva élnek, valószínűleg nem fog kifejlődni egy természetes és érdemi Szabad Magyar Mozgalom.

2. Ha a szövetségesek cselekvőbb szerepet kívánnának játszani, úgy megteremtethetnének egy befolyásosabb csoportot, amely kollektíven szólna Magyarországhoz.

3. Ennek azonban a következők a veszélyei: a) Egy ilyen szervezet közös támogatása egyfelől éket verhetne Amerika és Anglia közé, de ha még együttesen megállapodnának is, az nem biztos, hogy elfogadható lenne a szovjet kormány számára. b) A szervezet kinőheti magát egy elkötelezettséggé, amit később nagyon megbánnának. c) Később e szervezet nyomatókos hatócsoporttá (pressure group) alakulna, amely inkább a jótékony békét készítené elő Magyarországra számára, mint most szervezné az ellenállást.

4. Ezek a veszélyek nagyobbak, mint a várható előnyök.

5. Ezért el kell tekinteni a Szabad Magyar Mozgalom kezdeményezésétől vagy annak megalakulásakor a felelősségvállalástól.

6. Ha azonban az emigráltak maguk összeállnak, nem szabad őket ebben megakadályozni, de fenn kell tartani a korábban megfogalmazott távolságot.

7. A semleges államoknál bátorítani kell a kormányokat, hogy a lemondott magyar diplomatákat ismerjék el továbbra is hivatalos képviselőknek, és ne fogadják el a magyar kormány újabb kinevezettjeit. A disszidens magyar diplomatáknak ajánlatos lenne, ha a helyükön maradnának.

8. A brit propagandamunkában ki kell domborítani, hogy Magyarország sorsa a magyarok kezében van. A brit diplomácia minden bátorítást megad minden politikai háttérrel rendelkezőnek, hogy egyesüljenek és álljanak ellen a magyar kormánynak és a németeknek, s ahol lehet, lépjenek érintkezésbe Tito partizánjaival. A brit diplomácia Jugoszlávián keresztül bármilyen felmerülő magyar ellenzéki csoporttal felveszi a kapcsolatot, de nem használ fel már létező emigráns csoportot erre a célra.

9. Ha kiderül a továbbiakban, hogy nem valószínű szervezett ellenzék fellépése Magyarországon, a brit diplomácia újra átgondolja majd állásfoglalását.⁵

A memorandumot minősítő Foreign Office-beli megjegyzések („minutes”) kiemelik, hogy a magyar emigráció sokkal jelentősebb, mint az osztrák, de nagyon széthúzó, s bár a magyarok keményebbek, de ez a keménység főleg egymás ellenében mutatkozik meg. Horthyt eddig tiszteletre méltó figurának ítélték, de valahogy elveszett lélek lett, szinte „vén trotyli”.⁶

A FO egyeztetette véleményét Washingtonnal. A külügyminiszternek Viscount Halifaxnak 1944. április 4-én Washingtonból, az amerikai brit nagykövetségtől küldött választáviratából világosan kidomborodik a következő: az amerikai diplomaták mindent megtesznek, hogy a disszidált magyar követek az említett országokban hasznos szövetségesei legyenek az amerikaiaknak, angoloknak és oroszoknak a németek elleni harcban, de Amerika nem helyezi előtérbe egyik csoportot sem, és a State Department nem kí-

vánja elősegíteni a Szabad Magyar Mozgalmat, mert a múltban ilyen mozgalmakkal kapcsolatban rossz tapasztalatokat szereztek. Nem zárkóznak el attól, hogy a külföldi magyarok törekvéseit koordinálják, de nem akarják azt a benyomást kelteni – mivel sok a magyar emigráns Amerikában és sok a magyar származású amerikai is –, hogy az Egyesült Államok vezető szerepet vállal a magyar ellenzéki mozgalom szervezésében.⁷

A lemondott magyar diplomatákról is sok eszmecsere, feljegyzés marad 1944 nyaráról: legyen-e, s ha lesz, helyeseljék-e a disszidált magyar diplomaták szervezetének létrehozását. A diplomaták Barcza, majd Apor báró vezetésével úgy érezték, hogy a brit kormány Károlyi gróf Magyar Tanácsát kedveli, s ezt ellensúlyozandó alakulna a diplomaták emigráns szervezete. Angol megítélés szerint egy ilyen szervezet nem különösebben szolgálná a szövetségesek és Magyarország érdekeit, hanem – úgy, ahogyan feltételezték – kiegyenlítő szervezet lenne. A diplomaták szerint ugyanis a nagy-britanniai magyarok a) eltávolodtak az eseményektől, b) túlságosan függenek a csehektől és oroszoktól, c) elárulják az igazi magyar érdekeket. Brit megítélés szerint a disszidens magyar diplomaták jó része revizionista – talán ebből a szempontból Aport kivételnek tekintették –, s többségük nem szereti sem a cseheket, sem az oroszokat. Frank Roberts (magas állású beosztott a FO-ban ekkor) kifejtette arra vonatkozó véleményét, hogy bátorítsák-e a disszidens magyar diplomatákat vagy sem. Szerinte jó ütőkártyát hagynak veszni, hiszen nagy propagandaértéke lenne annak, ha a magyar diplomaták külföldön szinte valamennyien a magyar Quisling-rendszer ellen fordulnának és a szövetségesek oldalára állnának. De, ha az angolok nem adják jelét annak, hogy felkarolják ügyüket, úgy a németek joggal mondhatják, hogy a keserű végig inkább velük harcoljanak, mert nem kellene a másik tábornak. Az igazság az – Roberts szerint –, hogy ők rosszabbul bánnak a magyarokkal, mint az olaszokkal, pedig a magyarok kevesebb kárt tettek. Frank Roberts és a többiek véleményével erősen szembeszállt W. Harvey külügyi munkatárs, aki így fogalmazott 1944. július 4-i bejegyzésében:

„Én nem hiszem, hogy ezek a magyar diplomaták sok figyelmet érdemelnek. Tulajdonképpen nem mások, mint patkányok, akik a süllyedő hajóról menekülnek. Addig a hajón maradtak, amíg be nem jöttek a németek, és mivel Magyarországon kívül voltak, átálltak hozzánk. Miért nem jöttek át hamarabb? A magyar kormány egész politikája a baj, s ezek a diplomaták megtestesítik ezt. Az ugyanis, hogy soha komolyan nem álltak ellen a németeknek, még ha soha nem is támogatták őket teljesen. Mindkét vonalat megpróbálták. A menekülteknek, bár nincs befolyásuk, de nincs is közük a magyar kormánypolitikához. Nem szívesen venném, ha egy közös nyilatkozatban együtt látnám nevüket ezekkel a tizenegyedik órában fellépő diplomatákkal. Kétkem azt, hogy ezek a diplomaták bármilyen hasznos befolyást gyakorolnak majd a jövőbeni Magyarországon, ők soha nem lettek volna ott, ahol voltak, ha nem szolgálták volna ki vagy nem támogatták volna a régi rendszert. Biztos vagyok benne, hogy a szovjet kormány gyanakvással fogadna egy ilyen nyilatkozatot. Ezért úgy vélem, ragaszkodjunk az eredeti elképzeléseinkhez: a helyi segítségre támaszkodjanak és ott kapjanak támogatást. Ne könnyítsük meg nekik, hogy hazánkba látogassanak ők, beosztottaik vagy más disszidensek.”⁸ Evvel a szigorú és határozott bejegyzéssel egyetértően fogalmazódott meg az utolsó percben a németektől elhatárolódó magyar diplomatákkal szembeni magatartás 1944-ben.

Mindezeket azért bocsájtottuk előre, mert bár egészen más történelmi helyzet adódott az angol–magyar kapcsolatokban 1945 után, s még inkább 1948-ban és 1956-ot követően, a FO-nak megvolt a hagyományaihoz hű, alaposan kidolgozott eszmei és gyakorlati magatartása a magyar politikai emigráció sokszínű arculatával kapcsolatban.

Köztudott: a második világháborút követően Magyarországon koalíciós kormányzat alakult. De már ebben az időszakban, 1948-ig, a fordulat évéig a Rákosi-féle párt- és államvezetés a hírhedt „számitaktikával” először a koalíciós partnerei ellen fordult, majd hatalmi helyzetét biztosítva, a párton belül és a szociáldemokrácia ellen kezdte meg a „tisztogatást”. A koalíciós időszak közszereplőinek jó része és a szociáldemokrata vezetők nagy része külső vagy belső emigrációba kényszerült. Az emigrációnak ezen újabb hullámáról elég terjedelmes iratanyag található a brit levéltárban.

Kezdjük az előzményekkel, hogy megérthessük a magyarországi kommunista és szociáldemokrata párt közötti nézetkülönbségeket, taktikákat és azok megítélését a brit külügyminisztérium részéről. 1946 márciusában, hónapokkal a párizsi béketárgyalások megkezdése előtt Böhm Vilmos, ekkor svédországi magyar követ, hosszú levelet írt Ernest Bevin brit külügyminiszternek. Böhm Vilmos az őszirózsás forradalom után hadügyi államtitkár, majd hadügyminiszter, a Tanácsköztársaság idején a Vörös Hadsereg főparancsnoka, szociáldemokrata vezető volt. Az egész Horthy-időszakot, 26 évet emigrációban töltötte. 1945. december végén tért vissza Magyarországra. 1946 közepétől lemondásáig, 1948. június 2-ig volt Stockholmban követ. Bevinnek már 1945 szeptemberében írt egy hosszabb tájékoztatást a magyarországi állapotokról. Akkor is, s ezt újabb levelében is hangoztatja, hogy a magyarországi helyzetről, a szociáldemokrata pártról, valamint pártja és a kommunista párt közötti kapcsolatról helytálló megfigyelései vannak, mivel soha nem szakadt el hazája problémáitól hosszú száműzetése alatt. Böhm a második levelében nyomatékkal hangoztatja, hogy a magyarországi szociáldemokrata párt teljesen független politikát folytat, valótlan azt állítani, hogy a kommunista párt függvénye. A szociáldemokrata párt híd kíván lenni Kelet és Nyugat között, s a béke megerősítése érdekében baráti kapcsolatokat kíván – az angol kívánságoknak megfelelően is – kiépíteni. Idetartozik a kommunista párttal való jó viszony fenntartása is: saját függetlenségük megőrzése mellett éppen a béke megőrzése céljából elsődrendű fontosságú a kommunistákkal való együttműködés, hiszen a huszonöt éves Horthy-rendszer után az országban még számos reakciós, csaknem fasiszta érzet van, s ezt csak a munkáspártok együttműködése révén lehet kivédeni. S a magyarországi kommunista párt teljesen más politikát képvisel, mint a kommunista pártok más országokban. Ő ezt talán másoknál jobban meg tudja ítélni külföldről, nagyobb távlatból. A kommunista párt is kapocs kíván lenni Kelet és Nyugat között. Természetesen a Magyar Kommunista Párt sem mentes a keleti befolyástól, s az is igaz, hogy előfordulnak nézetkülönbségek a két párt között, de a jelen helyzetben semmi sem tudná jobban szolgálni az ország érdekeit, mint a Duna-medence kérdéseinek békés megoldása. A magyar szociáldemokrata párt úgy a nyugati hatalmak, mint a Szovjetunió bizalmát szükségeli és mindent megtesz annak érdekében, hogy a magyar kormány ezt a bizalmat megérdemelje. Ennek utána Böhm két kérdés megoldásában kéri a brit kormány segítségét. Az első a magyar kisebbség kérdése Csehszlovákiában. Ő maga nagyon hálás ennek az országnak, amelynek vendégszeretetét négy éven keresztül élvezte, és tudta, hogy Csehszlovákia vezető politikusai, köztük Beneš elnök és Masaryk külügyminiszter (Tomáš Masaryk fia) mindig hangoztatták, hogy Magyarországon a szociáldemokrata párt s annak vezető tagjai, mint Böhm is, Csehszlovákia legőszintébb barátai voltak. Őt magát a Horthy-klikk sokszor rágalmazta azért, mert a Magyarország és Csehszlovákia közötti barátságot szorgalmazta és azt a Duna-medence békéjének egyik legfontosabb alapjaként értelmezte. Böhm szerint ezt a békét veszélyezteteti százezernyi magyar csehszlovákiai áttelepítése – olyan munkásoké, parasztoké, akik sohasem voltak náci érzelműek, s akiket ezek az in-

tézkedések évszázadok óta lakott földjüktől űztek el. Böhm azt kérte Bevin-től, hogy egy barátságos gesztussal bírja jobb belátásra Csehszlovákiát. A másik kérdés a Magyarországról a németek által elhurcolt javak kérdése. Ezek a javak Bajorországban és Ausztriában vannak, és mintegy 500 000 000 font értékűek. Böhm részletesen felsorolta ezeknek az értékeknek milyenségét és államháztartási szükségességét (arany, gyárak, mozdonyok, mezőgazdasági cikkek), s hangsúlyozta pótolhatatlanságukat a termelésben, a jóvátételi fizetésben és az infláció megállításában. El kívánta oszlatni azt a félelmet, hogy ha Magyarország visszakapja mindezeket, akkor ezeket a megszálló hatóságok elveszik. Szerinte ez nem fog megtörténni, személyes tapasztalatból tudja, hogy semmit nem vittek el az országból hónapok óta, míg Bajorországban és Ausztriában az elhurcolt javak tönkremennek. Böhm kéri az új demokratikus Magyarország és a szociáldemokrata párt nevében Bevin és a Munkáspárt segítségét. Egy olyan hálás és hű szocialista kérése ez, aki az ügyet több mint 50 éven át szolgálta.⁹

Böhm levelét G. E. R. Gedye, a Daily Herald munkáspárti angol lap bécsi tudósítója juttatta el Bevinhez, ennek az újságnak londoni szerkesztőjén, Towler nevezetű személyen keresztül. Gedye azt írta Towlernek, hogy Böhm-től, akit régóta ismer és tisztel, Budapesten vette át a levelet. Úgy véli, bár Böhm becsületes ember és hiszi, amit állít, de nem valóság-hű képet ad. Gedye szerint a szociáldemokrata párt valóban igyekszik megtartani függetlenségét, de a kommunisták állandó nyomására gyakran enged. A szociáldemokrata vezetők gyengék és úgy érzik: el vannak vágva a nemzetközi szocialista mozgalomtól. Úgy vélik, hogy a brit és osztrák szocialista pártok leírták, az oroszok kényére hagyták őket, s igazából el kell fogadniuk a kommunisták feltételeit, ha meg akarnak maradni. Gedye szerint érdemes lenne bátorítani a magyar szocialistákat, állják a sarat a kommunistákkal szemben és hagyjanak fel azzal a rögeszméjükkel, hogy velük nem törődnek és megvetik őket. Böhm azt mondta Gedye-nek, hogy a belső helyzet és a jobboldal még jelentős erői arra kényszerítik őket, működjenek együtt a kommunistákkal, de teljesen határozottan elvetik azt, hogy tanácsokat elfogadjanak tőlük vagy Moszkvától. Böhmnek nincs igaza abban, hogy a magyar kommunisták különböznek a többiektől. Ez csacsiság. Böhm elhiszi, amit a leleményes Rákosi mond neki. Gedye egyetértett Böhm-mel a Csehszlovákiáról írottakkal. Viszont szerinte az, amit az amerikai zónában, Ausztriában és Németországban levő elhurcolt javakról állít, az kommunista propaganda. Talán gépek, arany és más értékek maradtak ott, de ha ezeket visszaszolgáltatják Magyarországnak, a Vörös Hadsereg összeszedi, és másnap Moszkvába küldi.¹⁰

A Foreign Office tisztviselői számos megjegyzést fűztek Böhm és Gedye leveleihez. T. A. Warner szerint Böhmnek az volt a célja, hogy a csehszlovákiai magyarok és az elhurcolt javak kérdéseit felvesse. Warner számadatokkal bizonyította a fegyverszünet utáni lakosságcsere és deportáció tényét. Ezek után azt írta, hogy „véleményünk az, amelyet mindkét ország kormányaihoz a brit képviselőkön keresztül eljuttatunk, hogy határ- és lakosságproblémáikat egymás között kell megoldaniuk. Lehetséges, hogy a békétárgyaláson a kérdés felmerül, de mi semmi esetre sem kívánjuk a tárgyalások folyamán rosszállásunkat kifejezni Csehszlovákia irányában, ahogyan azt Böhm tanácsolja.”

Ami az elhurcolt javakat illeti: Warner véleménye az, hogy azok elhurcolását az akkori magyar kormány rendelte el, értékük jóval kevesebb, mint amennyire Böhm értékelte őket, s visszatérésükkel nem sokat segítenek a magyar iparon. De Böhmnek igaza van, hogy a kérdés fontosságáról szól, mert ez a kommunisták egyik fegyvere a Nyugattal folytatott harcukban. Azt kell válaszolni a magyar kormány kérésére, hogy az amerikaiak beleegyeztek a javak visszaadásába. Ami a szociáldemokraták önállóságát illeti, a

párt nagyon is kész előnyt szerezni a kommunistákkal való együttműködésből, és nem nagyon érdekli őket a Nyugat. A magyar kommunisták sem mások, mint a többiek, és sokuk szovjet állampolgár. Böhm pártja 17,6 százalékot ért el a választásokon, amely a 409 képviselőből 69 helyett jelent. „Böhm valószínűleg függetlenek és irányunkban barátságosnak akarja látni a pártját – írja Warner –, de jelenleg ez elég messze van még.”

Egy másik tisztviselő, M. S. Williams megjegyzése szerint Gedye-nek van igaza: A magyar kommunisták semmivel sem jobbak, mint a más országbeliek, mint ahogyan a brit diplomaták jelentik Budapestről: Moszkvából kapják a parancsokat. A magyar szociáldemokrácia nem mutatta jelét annak, hogy a kommunista nyomásnak ellenáll. De azért amit lehet, meg kell tenni, és bátorítani kell őket. A csehszlovákiai magyar kisebbség kérdését a két államnak egymás között kell megoldania. „Lehet, hogy később majd tanácsolnunk kell valamit a cseheknek e kérdésben, de nem most. Ha a szövetséges Csehszlovákiával szemben a legyőzött ország mellett interveniálnunk, az csak félreértésekhez vezethetne. Ugyanez a véleménye az amerikai és szovjet kormányok is. Az Ausztriában levő magyar javak visszaadásával kapcsolatban Williams utalt egy másik Foreign Office-beli levélre, amely szerint „a magyarok a fegyverszüneti egyezmény értelmében visszajáró javakat nem siettek visszaadni a brit tulajdonosoknak, és mi nem jártunk közbe ekkor. De készek vagyunk bizonyos segítséget adni Magyarországnak az osztrák hatóságok felé.”¹¹

A Böhm leveléhez csatolt Gedye-levelében, valamint a Foreign Office-tisztviselők megjegyzéseiben Kéthly Anna neve is felmerült. Gedye megemlítette, hogy budapesti tartózkodása alkalmával találkozott Kéthlyvel, aki az orosz „exit” vízumra várt, hogy eleget tehessen Morgan Phillips, az angol Munkáspárt titkára meghívásának. Gedye szerint az általa festett kép a szociáldemokratákról nem lesz túlságosan rózsás. Ezért Gedye nyomatékosan megismételte, hogy Nagy-Britannia nemzeti érdeke, a Munkáspárt és a szocialista mozgalom érdeke egyaránt azt kívánja, hogy minden lehető tegyenek meg a magyar szocialistákért, bátorítani, nem kárhoztatni kellene őket. S milyen jó lenne – tette hozzá –, hogy ha a budapesti brit misszió munkáspárti tagjai is lennének.

A Böhm levelére tett Foreign Office-tisztviselők megjegyzéseiben is utalások vannak Kéthly angliai tartózkodására. Ekkor már, április 2-án Kéthly Londonban volt. Williams kifejtette, hogy hasznos lenne, ha McNeil államminiszter fogadná Kéthlyt és nyomatékosan tanácsolná neki: fontos a szociáldemokrata párt függetlenségének fenntartása, és jobb lenne, ha a magyar politikai élet nyugati demokratikus módon fejlődne, nem pedig kommunista alapokon. A másik Foreign Office-tisztviselő április 5-i megjegyzése azt az aggodalmat fejezi ki, amely a magyar szociáldemokratákkal való szorosabb kapcsolatból adódna. „Úgy hiszem – írta –, hogy Böhm azért írta levelét, hogy a magyar szocialistákat látogassák meg a Munkáspárt tagjai, s ezt azután úgy állítanak be, mintha megáldanák a szocialisták jelenlegi politikáját. Holott attól félnek, hogy a magyar szocialisták a kommunisták bábjai, és szerencsétlen dolog lenne, ha úgy állítanak be magukat, mint a brit Munkáspárt barátait. Emlékezhetünk arra, mi történt, amikor a parlamenti küldöttség Lengyelországba ment, propagandát csinált a Lengyel Szocialista Pártnak, amely szintén kommunista báb volt és az egypártrendszer mellett tört lándzsát a választáson.”¹²

Kéthly Annáról a Munkáspárt küldött életrajzi tájékoztatót a Foreign Office-ba még 1946 januárjában. Ebben hangsúlyozták harcos szerepét a fehér terror idejétől kezdve 25 éven át tartó képviselőségéig. Mindvégig harcolt a nácizmus ellen, kiállt az elnyomottak

és üldöztek mellett. Kitűnő tájékoztatást tudna adni a zavaros magyar helyzetről, például a kommunisták és szociáldemokraták közötti együttműködés jellegéről. Ugyanilyen rátermetten fog tudni majd beszámolni honfitársainak a brit álláspontokról, amelyeket nem mindig értenek Magyarországon. „Meghívása nagyban növelné presztízsét – így a feljegyzés –, s ezáltal az az ő politikája iránt sokan fogékonyabbakká válhatnak, s ez közelebb áll a brit szocialista iskolához, mint bármely más nézet.”¹³

Kéthly Anna 1946. április elején valóban találkozott Londonban az államminiszterrel. Az erről szóló feljegyzés arról tudósít, hogy Kéthly három szempontot vetett fel. Ezek: 1. Az államminiszter fogadja Magyarországot londoni képviselőjét. (Bejegyzés szerint ez megtörtént.) 2. Az a magyar kérés, hogy bevegyék az országot a Bretton Woods-i megállapodásba. (Az 1944-es Bretton Woods-i megállapodás alapján jött létre a Nemzetközi Pénzügyi Alap [International Monetary Fund] és a 44 államból álló Újjáépítési és Fejlesztési Nemzetközi Bank, amelyben a Szovjetunió nem vett részt.) 3. Magyarország újjáépítéséhez kapjon kölcsönt a felállítandó Nemzetközi Banktól. (A 2. és 3. pont-hoz lapszáron az a bejegyzés áll: vizsgálandó.)¹⁴

Hogy megértsük a Foreign Office következő évekbeli magatartást a magyar politikai emigrációval kapcsolatban, amely utóbbi ezekben az években javarészt szociáldemokratákból állt, látnunk kell, mennyire tájékozottak voltak. Böhm Bevinhez írt levele, Kéthly Anna londoni látogatása után Morgan Phillips, a Munkáspárt titkára, majd Denis Healey, a Munkáspárt nemzetközi osztályának a titkára tett látogatást Budapesten és adott hosszas tájékoztatást Bevinnek 1947 januárjában. Morgan Phillips nagyon dicsérte a brit követet Budapesten (nem említi névszerint – Knox Helmre gondolt) és részletesen elemezte, milyen hibákat követtek el a kommunisták túlzott radikalizmusukkal, a föld-reformmal sok embert tettek szovjet- és kommunistaellenessé. Hibáikat felismerték ugyan, de a választások után igyekeztek megkaparintani a legfontosabb miniszteri posztot, mint pl. a belügyminiszterit, amelyik a rendőrséget tartja kézben. Majd igyekeztek a Kisgazdapártot gyengíteni és megteremtteni a Baloldali Blokkot. Morgan Phillips részletesen elemzi a kommunista taktikát, ahogyan ő látta, és úgy vélte, hogy a kommunisták meg akarnak szerezni az országban minden fontos politikai és gazdasági posztot akkorra, amikor a békeszerződés után a megszálló csapatok elhagyják az országot. Ez hátrózza meg a belső harcot a Baloldali Blokk és az azt ellenzők között. Morgan Phillips úgy látta, hogy a január végi szociáldemokrata kongresszuson eldőlt e harc: a szociáldemokraták a kommunista befolyást tűrik el, vagy a függetlenségük mellett állnak ki. Ha az utóbbi vonal nyer teret, akkor valószínű, hogy nagyobb lesz az együttműködés a szociáldemokrata párt és a Kisgazda-centrum között. Sokan ellenzik a szociáldemokrata pártban a kommunistákkal való együttműködést, de a jelenlegi helyzetben véleményük nem tud eléggé kifejezésre jutni, részben azért sem, mert a jelenlegi vezetőség a brit Munkáspárt irányában mutat rokonszenvet. Morgan Phillips rendkívül fontosnak tartotta, hogy a szociáldemokrata párt azon részének adjanak bátorítást, amelyik függetlenséget akar. Sajnos azonban e csoport vezetésére nem látott megfelelő embert, a legmegfelelőbb a londoni magyar követ lenne. Ő alkalmas lesz arra is, hogy részletes tájékoztatást adjon a pártról és személyekről: kikben lehet megbízni és kikre lehet támaszkodni. De ha ő sem tud megfelelő emberre találni, akkor nem lehet sokat tenni azellen, hogy a szociáldemokrata párt önromboló politikát folytasson.¹⁵ (A londoni magyar követ ekkor Bede István.)

Denis Healey 1947. január 29-től február 4-ig tartózkodott Budapesten. Jelentése rendkívül jól felépített és részletes. A-tól F pontig számol be a programjáról, a szociál-

demokrata pártról, a szociáldemokrata párt kongresszusáról, a kommunista párttal való kapcsolatáról, az orosz befolyásról, és megkísérel következtetéseket levonni.

Ahogy megérkezett január 29-én, a budapesti brit misszió magyar szakértőjével, F. G. Redwarddal ebédelt. Egyórás magánbeszélgetést folytatott Peyerral, Kéthlyvel és Bedével vacsorázott. 30-án a budapesti brit misszió vezetőjével, Helmmel beszélt (a békeszerződés aláírása után lett követi rangja), Szakasitscsal ebédelt, hosszan beszélgetett Schiffer Pállal, Horváth Zoltánnal és Bedével vacsorázott. 31-én meglátogatta a csepeli Weiss Manfréd gyárat. Részt vett a szociáldemokrata kongresszus megnyitásán, Rákosi és Károlyi ültek az emelvényen, sok külföldi delegátus beszélt. Szakasitscsal vacsorázott, és utána három óra hosszat vitatkoztak kettesben. Február 1-jén Szakasits beszélt a kongresszuson. Healey Riesszel ebédelt, Bolgár Elekkel teázott, aki ekkor kommunista külügyminiszter-helyettes. Február 2-án hosszan beszélt Böhmével, majd Bier Lillivel. Károlyival, Kéthlyvel és Böthyvel ebédelt. A Tildy adta fogadáson részt vett. Marosánnal és Bánnal beszélt. Február 3-án Ries felszólalt a kongresszuson. Helmmel, Szakasitscsal, Kéthlyvel és Bedével ebédelt. Részt vett Szakasitscsal a Lampart gyár tömeggyűlésén. Kéthly zárta be a kongresszust. Utána Böhmével vacsorázott. 4-én Bécsbe repült.

A szociáldemokrata párt szervezetéről a többi között elmondta, hogy kb. 700 000 tagja van, a 21 tagú Végrehajtó Bizottságnak 12 tagja baloldali, akik marxista doktrínerek, főleg zsidók, a tömegekkel nem nagy a kapcsolatuk. Hozzájuk tartozik a gyenge, túl érzelmes, költő, befolyásolható, de igen intelligens Szakasits, Ries igazságügyminiszter, a hiú, népszerű, intelligens Marosán – ekkor 39 éves a volt pék és akrobata – vonzó egyéniség. Justus, a párt fiatal ideológusa, a párizsi trockista öccse, Horváth Zoltán, a Népszava külpolitikusa. Healey szerint neureszténias zsidó intellektuel, Szakasitsra nagy a hatása, de ő nem tagja a Végrehajtó Bizottságnak, Bier Lilli szintén értelmes zsidó intellektuel, a párt nemzetközi osztályán dolgozik. A Végrehajtó Bizottság 9 baloldali tagja közé sorolta Healey Szeder Ferencet, a párt titkárhelyettesét, Szélig Imrét, Bán Antalt – utóbbit praktikusnak és népszerűnek jellemezte –, Kéthlyt, a finom egyéniséget, népszerűt, de nem nagy szervezőkészségűt. Böhmöt külön osztályba sorolta. Ő a párt nagy öregje, stockholmi követ, nagy intelligenciájú, a kongresszus legfontosabb tényezője. Peyer a párton belül jobboldali, ellenálló, a háború előtt a párt vezetője, nem igazán vezető típus, ellenségei opportunistának és karrieristának tartják. A párt kongresszusáról az volt Healey általános benyomása, mintha külsőségeiben kissé egy náci gyűlésre emlékeztetett volna, különben rendezettnek és demokratikusnak látszott, sokkal inkább olyan volt, mint egy angol konferencia, mintsem egy francia vagy olasz. Kritika hangzott el, hogy nem volt elég nő és paraszt képviselő. A legnépszerűbb szónok Ries volt, talán – írja Healey – mert ő a szocialista futballklubok elnöke. 30 külföldi delegátus képviselt 12 szocialista pártot (Anglia, Franciaország, Hollandia, Svédország, Finnország, Lengyelország, Csehszlovákia, Ausztria, Románia, Bulgária, Svájc; a jugoszlávok utolsó percben lemondták.)

A kongresszus elfogadta a Végrehajtó Bizottság három tagjának javaslatát a kommunista párttal való együttműködésről, a szocialista hároméves tervről – amelyet Káldor Miklós felülvizsgált, s amely három éven belül a termelés háború előtti színvonalának elérését tűzte ki –, valamint a szociáldemokrata párt nemzetközi kapcsolatairól. Ez utóbbit Ries vezette be, aki aláhúzta, hogy Kelettel és Nyugattal egyaránt jóban kívánnak lenni, viszont tudni kell azt, hogy a keleti pártok egymáshoz hasonlóak és a nyugati pártoktól különböznek, ezért elkerülhetetlen a keleti pártok közötti szorosabb együttműködés.

A legnagyobb harc a Peyer-memorandum körül forgott, amelyben Peyer szemére hányt a szocialista vezetőknek mindazt, ami a magyarországi helyzetben kellemetlen. Valóban ezek a dolgok megvannak, de nem a szociáldemokrata vezetők felelősek értük. Többségük a Peyer-memorandumot veszélyes demagógiának tartotta, Peyert illojálisnak, hiszen szétesztették a szöveget a külföldi tudósítók között, elküldték a követségeknek a párt végrehajtó bizottsági tagjainak láttamoztatása előtt. A baloldal ki akarta zárni Peyert, és Rákosi is ezt akarta. Hosszas vita után végül nem zárták ki. A kommunista párttal való együttműködésről azt határozták el, hogy a jelenben nem tanácsos a különbségeket hangsúlyozni, a termeléstől vonják el a figyelmet a nehéz tavaszi hónapokban. A fúziót ekkor nem is említették. Rákosit a többség kínosnak, zavarba ejtőnek tartja, akinek nincs érzéke a közvélemény megértéséhez. A kommunista pártot orosz eszköznek tekintették, a nagy többség előtt népszerűtlen. A szovjet katonaság – mintegy 20 000 fő – eléggé eldugott helyen van, a békeszerződés megkötése után nem valószínű, hogy csökkentik létszámát.

Healey benyomásait így foglalta össze: „A szociáldemokrata párt régi szocialistákból álló természetes és őszinte alakulat. Az egyetlen tűrhető alternatíva Magyarországon a kommunizmussal szemben. A jelenlegi feszültség a szocialisták és kommunisták között csak növekedni fog. Ha eljön a végső döntés ideje, a szocialista vezetőket befolyásolja majd az a segítség, amelyet a nyugati pártok adnak majd erkölcsileg mint pártok és gazdaságilag mint kormányzatok. Hacsak Magyarország nem kap a Nyugattól jelentős kölcsönt, a szociáldemokrácia belpolitikája reménytelen lesz. Átfogó értelemben helytálló, hogy pillanatnyilag a szocialistáknak van a legjobb tőmegük és a kommunistáknak a legjobb vezetők. A szocialista vezetők közül Bán Antal támogatása ígér a legtöbbet.”¹⁶

Bár a szociáldemokrata politikai emigránsokról szóló levélváltások és értesüléscserék teszik ki ez időben a Foreign Office bennünket érdeklő iratanyagának jó részét, igen kiegyensúlyozott képet kapunk más leendő emigránsokról a tapasztalt és tárgyilagosságra törekvő, háború utáni első budapesti brit követtől, Knox Helmtől. Érdekes például egyik bizalmas és személyes jellegű jelentése, amelyet 1947. május elején írt M. S. Williamsnek a Foreign Office-ba Veress Lászlóról, Dálnoki Veress Lajos vezérezredes unokaöccséről, aki 1943-ban Horthy megbízásából Isztambulban igyekezett kapcsolatba lépni a brit követséggel, majd Bariban volt kiküldetésben, amikor még a magyar külügyminisztérium gazdasági osztályának munkatársa volt. Helm – Williamszel ellentétben – nem nevezné Veresszt „egy becsületes totalitáriusellenes demokratának”, és nem egyezik a véleménye sok mindennel, amit Veress ekkor Londonban kifejtett. Abban egyetért vele, hogy nem lehetnek derűlátók az általános magyar politikai helyzet miatt, s egyetért abban is, hogy a magyar nép erősen kommunistaellenes (főleg azért, mert a kommunizmus Oroszországot jelenti) annak ellenére, hogy a kommunisták nagyon megerősítették állásukat. Veressnek – nyilván többekkel együtt – az a véleménye, hogy Nagy-Britannia erősebben fejezze ki elégedetlenségét és ellenszenvét a kommunisták tevékenységével szemben. Helm szerint Magyarországon nem hiszik, hogy a brit követség a Baloldali Blokkot támogatja. Szakasits ki akarta használni a brit munkáspárti kapcsolatait, de köztudott, hogy a brit misszió minden párttal kapcsolatban áll, és igyekszik erősíteni a józan kisgazdapárti elemeket. Helm eléggé részletekbe menően helyesbíti Veresszt. Ami a szociáldemokrata vezetőket, azok nézeteit illeti, visszautasítja, hogy kapcsolatait megválogatta. Ő tulajdonképpen Szakasits helyzetének gyengítését kívánta elérni, s ezt a vonalat képviselte Morgan Phillips és Denis Healey is, s ez tulajdonképpen a Foreign Office által helyeselt vonal. Helm világosan látja, hogy a gazdasági kérdések

a leglényegesebbek. A valóság az – mint írta –, hogy a potsdami határozat értelmében sok minden a szovjetek kezébe került, s ez nem szerencsés. „A mi dolgunk az, hogy a következményekkel felvegyük a harcot, és ezt tesszük. A jóvátételi iparágakkal kapcsolatban úgy vélem, Veress ismét helytelen képet nyújt. A tény az, hogy csaknem minden magyar ipari vállalkozás részt vesz a jóvátételi feladatokban (persze más munkáktól sem zárkóznak el), és a balos befolyás következtében az ipari munkásságnak a létviszonya nagyban javult. Úgy vélem azonban, hogy ez nem annak a következménye, hogy a jóvátételi munkán dolgoznak, hanem annak a következménye, hogy ipari munkások. Mi több a jóvátételi szállítmányok egyirányú kereskedelmi kapcsolat, s a magyarok boldogok lesznek, ha megszabadulnak tőle. Szerintem sokkal komolyabb kérdés az, hogy az oroszok teljesen ellenőrzésük alá vonják az egész magyar gazdasági életet.”¹⁷

Tudvalevően 1948. június 12-én, az MKP IV. és az SZDP XXXVII. kongresszusa ki-mondta a két párt egyesülését Magyar Dolgozók Pártja néven. Az új párt hivatalos lapja a Szabad Nép lett, a Népszava a szabad szakszervezetek lapjaként jelent meg. Így június 12–14. között az MDP első kongresszusa zajlott, elnökké Szakasits Árpádot, főtitkárrá Rákosi Mátyást választották. Ezt megelőzően 1948. március 5–7. között tartotta az SZDP XXXVI. kongresszusát Budapesten. Elítélte a jobboldali szociáldemokraták magatartását, felhatalmazta a pártvezetést, hogy az MKP-vel tárgyalásokat kezdjen az egységes munkáspárt megeremtéséről és jóváhagyta Kéthly Anna, Szeder Ferenc, Szélig Imre és támogatóik kizárását a pártból. Még e hónap 23-án az SZDP kilépett a Szocinformból, a londoni Szocialista Tájékoztatói Irodából, és április 1-jén az SZDP visszahívta 32 országgyűlési képviselőjét.

Arról, hogy hogyan sikerült véghezvinni a két párt egyesülését, ahhoz a többi között újabban találó részleteket olvashatunk Böhm Vilmos „Másodszor emigrációban” c. könyvében. Lemondását az MKP és az SZDP egyesítése váltotta ki, amelyet ő elutasított. Könyve egy esztendő fog át, 1948 nyarától 1949 őszéig, amikor is szívroham következtében októberben elhunyt. Böhm kifejti könyvében, hogy bár a kommunista pártban nem voltak nagystílusú, kivételes tehetségű politikai vezetők, de háttérben a megszálló parancsnoksággal, elfogadva a Moszkva által elrendelt menetrendet (s időnként túlteljesítve azt), jobb, élesebb eszű, céltudatosabb politikai gárdával rendelkeztek, élükön a több nyelvet beszélő, manipuláns, eszes Rákosival, mint a szociáldemokraták többsége. Böhm szerint az alaposan kiképzett és a célnak jól megfelelő kommunista vezetőkkel szemben az SZDP vezetőinek tábora szomorú képet mutatott. A párt kiemelkedő vezetőinek jó része a Horthy-rendszer alatt otthon és az emigrációban meghalt. Számos értékes emberüket – mint Mónus Illést is – a nyilasok gyilkolták meg. Egy részük – szellemileg vagy erkölcsileg – a sok üldöztetés következtében roppant meg. Szakasits Árpád, a főtitkár író ember volt, jelentéktelen politikus, szűk látókörű, nyelveket nem ismerő, ingatag ítéletű. (Többnyire annak hatása alá került, akivel utójára beszélt.) Ő az MKP-val kívánt együttműködni és bízott a Szovjetunióban. Harca az úgynevezett jobboldal ellen – Böhm megítélése szerint – a vele elégedetlen párttöbbség elleni harc volt. Böhm úgy jellemzi Szakasitsot, mint szervezőképtelen, féltékeny, minden kritikát sértésként felfogó vezetőt, aki félt a konkurenciától, a tehetséges emberektől, ő és követői haragja és ellenszenvé főleg Kéthly Anna, Bán Antal, Szélig Imre ellen irányult. Kéthly tudvalevőleg több nyelvet beszélő, szociáldemokrata meggyőződésű parlamenti képviselő volt, és részben népszerűsége váltotta ki Szakasits ellenszenvét. Az egykori vasmunkás iparügyi miniszter Bán Antal a Szakasits–Bán-vonalat jobban képviselte, mint maga Szakasits, aki hozzásegítette ahhoz, hogy Bánt befeketítsék és kibuktassák minisztériumából.

Bánt jobboldalinak minősítették. Böhm szerint ő Szakasits és Bán között megkísérelt békítgetni, Szakasits elfogult intézkedései miatt sikertelenül. Széliget Böhm jó szellemű, kemény embernek jellemzi. Ő is egyszerű vasmunkásból képezte ki magát közigazgatási szakértővé. Ries István ezzel szemben nem harcos természetű embernek tűnt Böhm szerint, igazságügy-miniszterségét a lehető legtovább tartotta.¹⁸

*

Böhm véleménye sok vonatkozásban megegyezik Healey-ével. 1948 elején – Denis Healey levele alapján – a Foreign Office tudomást szerzett az MKP és az SZDP közeli egyesüléséről. Healey a FO Déli Osztályához (ekkor idetartoztak a magyar ügyek), Adam Watsonhoz intézett 1948. január 18-i leveléhez mellékelte Peyer Magyarországról való menekülésének okait feltáró rövid összefoglalóját. Eszerint Peyer, amikor megtudta, hogy a választáskor neki nincs semmi reménye, és Ries azt javasolta, hogy teljesen hagyjon fel a politizálással, a radikális párt felé fordult. A radikális párt összesen 6 helyet szerzett s ebből csak Peyernak (embereinek nem) akart juttatni egyet. Ekkor Peyer elhagyta a radikálisokat, és függetlennek nyilvánította magát. Rákosi egyik 1947. novemberi beszéde alapján Peyer meg volt győződve, hogy az egyesülés sorra kerül, ezért szervezni kezdett egy független szocialista pártot. A kommunisták erre államellenes puccs kísérletével vádolták, s ezért parlamenti integritása felfüggesztését követelték. Dinnyés Lajos miniszterelnök magánkihallgatáson, de a kormány tudtával, fogadta, és azt ajánlotta, Szentgotthárdnál hagyja el az országot, az oroszok sem fogják útját állni emigrálásának. Peyer azonban attól tartott, hogy becsapják, és szakszervezeti barátai révén egy másik úton átszökött Ausztriába, ahol az Osztrák Szocialista Párt gondoskodott a továbbiakról. Simán elérte Zürichet, és a svájci kormány megkönnyítette útját Angliába. Peyer – feljegyzése szerint – vissza akart térni Svájcba, hogy onnan szervezzen egy szocialista ellenállási mozgalmat. Healey levelében azt írta, hogy Peyer nem nagy benyomást keltő egyén, és saját összefoglalása bizonyítja, hogy énközpontú és politikailag nem felkészült. Nem képzelhető el – írta Healey –, hogy nagyobb hatása lenne az ország fontosabb rétegeinek véleményformálásában. A Foreign Office-bejegyzések Healey levelére arra mutattak rá, hogy a dolgok rohamosan a végkifejlet irányába tartanak.¹⁹

G. A. Wallinger, a FO Déli Osztályának vezetője bizalmasan beszámolt a budapesti brit követnek, A. K. Helmnek Bede István londoni magyar követ nála tett január 7-i látogatásáról. Bede két fő kérdést vetett fel: a magyar–angol kapcsolatok, valamint a magyar szociáldemokraták és a brit Munkáspárt kapcsolatának kérdéseit. Ries István, aki a Munkáspárt kongresszusára érkezett Londonba – Bede szerint – a bal és jobb között köztepen állt, ezért meg kell kísérelni meggyőzni őt (ha fogadnák), hogy az SZDP álljon elen az egyesülésnek, Moszkvából már amúgy is utasítások mentek, hogy a kommunisták fokozzák nyomásukat. Bán Svédországban győzködi Böhmöt, s ha Ries is bedobja erejét, valameddig el lehet húzni a küzdelmet. Wallinger elmagyarázta Bedének: mennyire fontos az angolok számára a görög helyzet, a baloldali Markos-kormányzat elítélése, és megkísérli Ries fogadtatását. Bede ismét előhozakodott, mint már korábban többször, hogy lemond, különösen, ha nem sikerül Riesszel szót érteni a görög kérdésben, és ha a fúzió elkerülhetetlen. Bede látogatása után Healey kereste fel Wallingert, aki elmondta, hogy jól ismeri Riést, aki marxista szocialista intellektuél, s így egyrészt nehéz lenne őt befolyásolni a görög kérdésben, másrészt helytelen lenne az angoloknak a vasfüggöny mögött vizsályt kelteni a szocialista vezetők között, akiket cselekvően úgy sem

tudnának segíteni. Healey szerint a hosszabb távú politika azt kívánná, hogy az egyesülést minden áron elkerüljék és a szociáldemokrata párt szervezetét fenn lehessen tartani, illetőleg megőrizni jobb időkre. A Foreign Office-ban az államminiszteri rangban lévő Hector McNeil fogadta is Riest január 12-én és elmondta véleményét a görög Markos-„juntáról”. Közben felmerült a kérdés, hogy a Labour Party képviseltesse magát az SZDP márciusi kongresszusán.²⁰

Egy bizalmas feljegyzés tudósít a Ries és McNeil közötti beszélgetésről. Ries megkísérelte saját és a szociáldemokrata párt álláspontját védeni, magyarázni. Elmondta, hogy a magyar helyzet mennyire más, mint a brit, a demokrácia éppen csak kezd kibontakozni, és ehhez idő kell. Nincs más burzsoáellenes párt, mint a kommunista párt, amellyel szövethetnének. A taktika megköveteli, hogy bizonyos kompromisszumokba belemenjenek. McNeil két dolgot emelt ki: az európai szociáldemokrácia előretörőben van és győzni fog. Attlee miniszterelnök és Morrison miniszter kétségtelenné tették nyilatkozataikban, hogy a brit Munkáspárt az igazi demokratikus elveket támogatja és a kelet-európai szociáldemokráciára – különösképpen a magyarra – úgy tekint, hogy az megvédi ezeket az elveket bármilyen jobbról vagy balról jövő támadás ellen. A jelenben – mondta McNeil – úgy tűnik, a veszély inkább balról jön. Kérte Riest: vesse be erőit, hogy a magyar szociáldemokraták egységesek maradjanak és ne egyesüljenek más, magukat szocialistának nevező párttal. Riest tagadta, hogy fúzióra készülnek, bármilyen engedményt tesznek a kommunistáknak. McNeil ezután kifogásolta, hogy Ries elvállalta a Markos-„felkelőket” segítő Magyar Bizottság elnöki tisztét, és ez szinte sokkot váltott ki Angliában. Az Egyesült Nemzetek és a nemzetközi jog szerint az egy rebellel szervezet, s a szomszédos országok részéről nem érdemel támogatást. Nem elég azzal érvelni, mint Ries tette, hogy orvosságot és ételmezt nyújtottak csak. Annak, hogy Ries miniszter elfogadta az elnökséget, politikai jelentősége volt. Ries megmentésére megemlégette, hogy amikor üdvözlést küldtek magyar részről Markosnak, ő megtagadta ennek aláírását. McNeil örült ennek a hírnek, de megjegyezte még, hogy ha a magyar szociáldemokrácia távol tartja magát a bizottságtól, az jól megmutatta volna függetlenségüket egy nem is csak kommunista, hanem lényegében orosz manővertől.²¹

1948. február 28-án a budapesti brit követ, K. Helm a Foreign Office-nak küldött fontos és bizalmas sürgönyében beszámolt a Budapesten tartózkodó Bede londoni magyar követ nála tett látogatásáról. Bedét – mint Helm megemlégette – Rákosi és Révai erősen megbírálta angolbarát magatartása miatt, ezért Bede attól tartott, hogy az utolsó percben nem engedik vissza Budapestre londoni állomáshelyére. „Bede úr megerősítette benyomását – írta sürgönyében Helm –, hogy a baloldali szociáldemokraták győzelme végleges, s bár a fúzió még nem következik be, de ebbe az irányba hat majd a centenáriumi ünnepeken bejelentendő egységes Hazafias Front megalakulása. Szakacsitot elmozdítják a szociáldemokrata párt éléről, s az eddig hasznos tagok, mint Ries elmozdítása is csak idő kérdése. Kéthlyre nyomást gyakorolnak, hogy távozzék, de ő megtagadta ezt. Bede utalt arra, hogy az 1948-as prágai coup elvette a magyar szociáldemokrácia reménységét. Azt hitték, hogy egy olyan ország, mint Csehszlovákia, ahol nem állomásoztak orosz csapatok, s amelynek szoros és érdekelt kapcsolatai voltak a Nyugattal, s olyan elnökkel rendelkezett, mint Beneš, ellen tud állni, és ezzel bátorítást adhatott volna. Hogy ezt nem tehette, evvel az utolsó reménység is elveszett. Bede úgy tekint továbbra is Böhme – írta Helm –, mint igazi árulóra, és erre két példát is felhozott. Az egyik az, hogy néhány hete Böhm és Marosán titokban találkoztak Prágában, ahol Böhm helyeselte a Marosán tervezte coup-ot.²²

G. A. Wallinger a Foreign Office-ból március 5-én hosszú, titkos és személyes beszámolót küldött a budapesti brit követnek, Helmnek. Ebben részletesen ismertette Bedével történt beszélgetését. Bede március 2-án tért vissza Londonba és március 4-én kereste fel Wallingert. Wallinger szerint drámai, zavaros és lehangoló összegeztet adott budapesti látogatásáról. Eszerint Szakasits arra kérte őt, hogy érkezése után azonnal keresse fel. Bede a repülőtérről egyenesen Szakasits hivatalához hajtatott. Itt megmondták neki, hogy a kommunisták igen elégedetlenek azzal, ahogyan a londoni magyar követséget vezeti, és várható egy koncentrált támadás ellene. Amikor Bede megérkezett Budapestre, a magyar vezetők éppen Moszkvába mentek, de visszatértükkor a támadás megindult ellene. Különösen Révai (a valóságos külügyminiszter, hiszen Molnár Erik csak a látszat – írta Wallinger – szidalmazta, amiért olyan reakciókkal, mint Morgan Phillips és Hector McNeil tartott kapcsolatokat a baloldali Zilliacus és PlattsMills helyett. Bede Révai szerint csak egy Bevin-fíú volt, magyar kormánykörökben nincs bizalom iránta. Wallinger kérésére Bede jellemezte Révai és Rákosi kapcsolatát. Bede elmondta, hogy Rákosi a „big Chief”, a KP elnöke, de Révai a külügyek vezére, csak azért nem névleges külügyminiszter, mert akkor más funkcióit, mint pl. a vezércikkírást nem tudná gyakorolni. A külügyminiszter, Molnár Erik – szerinte – egy Révai-báb. Mielőtt Bede Londonba visszatért volna, előző este üzenetet kapott Marosántól, hogy a KP nem szavatolja személyes biztonságát. Megkérdezték, hajlandó-e majd képviselni az egyesült pártot. Szakasits érte küldött és ismertette Rákosi véleményét: ha nem hajlandó, akkor jobb, ha lemond. Erre Bede aláírta lemondását Szakasits dolgozószobájában, aki azt tanácsolta neki, hogy ne hagyja el Magyarországot. Majd éjszakába nyúló megbeszélések és viták után – a közelgő londoni Kossuth-ünnepségeket Bedének kellett megszerveznie – mégis úgy döntöttek, hogy menjen vissza Londonba, de Szakasits továbbította Bede lemondását a külügyminisztériumba. Másnap utazása előtt fogadta Bedét Tildy elnök, aki főleg a saját moszkvai benyomásairól beszélt. Bede szerint ott egy titkos katonai szerződést is aláírtak. Wallinger tudni akarta, hogy Bede lemondása érvényes-e. Bede szerint nem tették közzé, de a kormány dühös, hogy eljött. (Wallinger megjegyzése erre: Bede mindig fontosabbnak szerette magát mutatni, mint amilyen valójában volt.) Bede örül, hogy lemondása még nem hivatalos, mert feladatának tekintette, hogy Kéthly Annát, ha szükséges, kihozza az országból. Erről beszélt már Morgan Phillipsszel, s megállapodtak, addig nem szólnak a lemondásról, amíg Kéthly el nem hagyja az országot. Azonban, ha a fúzió megtörténik, azonnal lemond, s erre már készül, lakást keres családja számára Londonban. Bede habár derűlátónak született, dermesztőnek találta az otthoni állapotokat. Elretentőnek találta, ahogyan az embereket elnyomták és a kommunista pártba kényszerítették. Ugyanakkor a mély szovjet- és kommunistaellenesség sem lebecsülendő. A cseh események viszont alkalmat adtak Szakasits és társai számára, hogy azt mondják a jobboldali szociáldemokratáknak: íme ennyire segít a Nyugat! Wallinger az iránt is érdeklődött, milyen tapasztalatai voltak Bedének a közvetlen szovjet beavatkozásról a magyar belügyekbe. Bedének efelől nem volt kétsége. Rákosi, Révai szoros kapcsolata a szovjet követtel köztudott volt, Marosán is hosszan tárgyalt vele mielőtt nagy beszédét elmondta volna a szociáldemokraták kötelességéről. Wallinger ismertette Bede előtt azt a képet, amelyet különböző jelentésekből nyert a katolikus egyház elleni közelgő támadásról. Bede megerősítette, Wallinger információi helyesek, az egyház elleni taktika ugyanaz, mint a politikai pártokkal szemben volt, azaz: oszd meg és uralkodj. Czapik egri érsek, aki Mindszenty kardinális régi ellenfele, erre kiválóan alkalmas volt. Ő a modus vivendi híve a kormánnyal. A kommunisták ezt az ügyet nagy szakértelemmel képviselik.

Bede nem akarta lemondását elmondani Budapesten az angol követnek, Londonban is csupán Wallinger és Morgan Phillips tudott róla.²³

Fontos értesüléseket nyert Wallinger a szociáldemokrata pénzügyminiszter-helyettestől, Kemény Györgytől is. Kemény Foreign Office-beli látogatásáról bizalmas feljegyzés készült, amely hosszasan idézte Kemény véleményét a szociáldemokraták átmeneti lélegzetvételéről. Kemény még ekkor is bízott abban, hogy ha a szovjetellenes szociáldemokraták (pl. Szélig) – kommunista kényszerre – kikerülnek a Központi Bizottságból, a pártkádereket meg lehet majd tartani egy közös vezető egyesületben. Kemény szerint olyan embereknek, mint Szakasits, akik egyszer már átéltek az ellenforradalmat, gondolatban felrémlik egy jobboldali coup réme. Ez persze nem fenyeget, de ezért kell a baloldali pártoknak összetartani. Wallinger véleményt kért Keménytől Riesről, Bánról és Kéthlyről. Kemény szerint Bán nagy csalódás volt mint iparügyi miniszter, bár más vonatkozásban értékes. Talán állásától meg fog válni, de nem a központi bizottsági tagságától. Riest elfogadják a kommunisták, de Kéthly helyzete, úgy tűnik, tarthatatlan. Kemény ezután maga tett fel kérdést, vajon látnak-e különbséget abban, ahogy a szovjet kormány egyfelől megítéli Jugoszláviát, Romániát és Bulgáriát, másfelől Magyarországot, Lengyelországot és Csehszlovákiát. Wallinger egyéni és nem szakszerűsége alapuló véleménye az volt, hogy csak „wishful thinking” lenne e különbségtételben bízni. Wallinger tudni szeretete volna, szoros-e a kapcsolat a magyar, cseh és lengyel szocialista pártok között. Kemény szerint a legszorosabb a lengyelekkel. Wallinger feljegyzésében megjegyezte: „érdekes észlelni, hogy a régi magyar vonal, miszerint Prága felé az út Varsón keresztül vezet, még mindig érvényben van”.²⁴

Budapesten Helm nagy örömmel fogadta Wallinger beszámolóit, mert megerősítette mindazt, amit ő is tapasztalt. Február 18-i, Budapestről Wallingernek küldött bizalmas válaszában kifejezte örömét, hogy Keménnyel beszélt. Őt komoly és hasznos szociáldemokratának jellemezte, s úgy vélte, hogy már elkéstek a kommunistákkal való szakítással. A folyamatot megállítani nem lehet, s hihetetlennek látta, hogy Kemény és a hozzá hasonló értelmes emberek másképp látták a dolgokat, pedig először figyelmeztette őket Morgan Phillips, Denis Healey és ő maga. A szociáldemokrata kongresszust formálisnak ítélte, Bánnak vége. Helm felesége Kéthlyvel teázott, Kéthly rettenetesen lehangolt volt. Ries még helyén van, de véleményével nevetségessé vált. Szakasitshoz hasonlóan önelégült, Londonba készül márciusban és (hat hétre) nyáron. Ő valószínűleg mindenre hajlandó, hogy megmaradjon a kommunistákkal az együttműködés. Helm elgondolkodott azon, amit Keménytől Wallinger hallott, és amit a kommunisták legütőképesebb kártyájának mondott. Azon ti., hogy a szociáldemokraták már átestek az ellenforradalmi tapasztalaton, s ő maga, ha magyar szociáldemokrata lenne talán szintén így gondolkodna. Healeyvel egyetértve hibának tartaná a vasfüggöny mögötti szocialista vezetők hitegetését; segítségre nem számíthatnak. De Helm szerint a magyar szociáldemokraták sok hibát követnek el, a görög rebelleket támogatják, a Mindszenty-ellenes harcban aktívan vesznek részt. Helm szerint a szociáldemokraták megnehezíthették volna a kommunisták dolgát. Ries panasza, hogy a brit Munkáspárt nem segíti a magyar szociáldemokratákat, csak ürügy. Ennek nincs alapja. A magyar szociáldemokraták nagyon jól tudják, milyen eszmei támogatást kaptak Londontól. A kongresszusukra jobb, ha sem egy miniszter, sem Morgan Phillips vagy Healey nem megy, Mr. Binks képviseli majd a Munkáspártot. Helm beszámolt Bede nála tett látogatásáról. Bedét nem találta Helm eléggé tájékozottnak. Bede Böhmöt tette felelőssé a szociáldemokrata párt rosszabbodó helyzetért, mert az elmúlt ősön ő hívta vissza Szakasitsot. Ezt azonban Helm már régen tudta.²⁵

Számos Foreign Office-feljegyzés foglalkozott a szociáldemokrata kongresszussal és azzal, hogy megfelelő személy-e, akit a Munkáspárt küld. Egy február 12-i feljegyzés szerint a küldött, Mr. Binks régi szakszervezeti ember, vasutas. Beszédét majd előkészítik, és meg fog felelni a célnak: jelenléte bizonyítja majd, hogy továbbra is van brit érdeklődés a magyar szociáldemokrácia iránt. Healey megkérdezte a Foreign Office-t, hogy akarnának-e valamit betenni Binks beszédébe, mert ha igen, bizonyára be tudnák illeszteni.

Egy másik feljegyzés szerint a fúziót már január utolsó hetében eldöntötték – a színlak mögött. A Foreign Office-ban megtárgyalták a szociáldemokrata kongresszus várható eredményeit, és azt: kit tartanának arra megfelelőnek, hogy képviselje az angol Munkáspártot. The Timesban megjelent egy hír március 4-én, amely szerint a Munkáspárt elhatározta, hogy nem küld delegátust a kongresszusra.²⁶

A legátfogóbb elemzést a magyar szociáldemokrata párt helyzetéről és a szükségességként bekövetkező állapotról Helm budapesti brit követ küldte a FO-nak, nevezetesen Bevin külügyminiszternek, 1948. március 1-jén. Ezt a jelentést olyan kitűnő történelmi áttekintésnek értékelték, hogy kinyomatását (csak a legfontosabb jelentéseket szedték ki) javasolták.²⁷

*

Ami bennünket itt a legjobban érdekel, hogyan támogatták a FO-ban a jobboldali szociáldemokraták esetleges emigrációját. Erre vonatkozólag idézzünk Healey 1948. február 18-án Wallingerhez írott leveléből: „Beszéltem ma reggel Böhm sógorával, aki Böhmrel hosszasan beszélt telefonon, s aki nagyon pesszimista volt az elkövetkező magyarországi események miatt. Böhm már lemondott. Lehetséges, hogy néhány jobboldali szocialista vezér testi épségét veszély fenyegeti. Böhm elintézte, hogy néhány fő ember Svédországba menjen, de nem hivatalosan érdeklődik, hogy Anglia befogadna-e mintegy fél tucat fő embert? Minthogy ez a kérdés már felmerült a román menekültekkel kapcsolatban, talán a bécsi brit képviselőtünket megkérhetnénk, hogy segítsenek a megbízható embereknek.”²⁸

Wallinger március 1-i, Healeynek küldött válaszlevelében azt írta, hogy „valószínűleg Böhm borulátása indokolt... talán kicsit nehéz lesz Böhmöt biztosítani arról, hogy ezeket az embereket befogadjuk, de érintkezésbe lépek a belügyminisztériummal és bécsi képviselőtünkkel. 1948. március 1-jén Wallinger írt a belügyminisztériumba G. E. Matthews-nak, megemlítve, hogy a Munkáspárt nemzetközi titkára fordult hozzá a „jobboldali magyar szociáldemokrata vezetők ügyében, akik ebben a hónapban – a szociáldemokrata kongresszus után, ahol minden bizonnyal a baloldali szociáldemokraták egyesülnek a kommunistákkal – veszélybe kerülhetnek. Közülük néhányan bizonyára Bécsbe menekülnek és ott talán bebocsátásért fordulnak a követségünkhöz. Szeretném arról biztosítani Healeyt, hogy a belügyminiszter engedélyt ad mintegy fél tucat ember számára, akiről pontos adatokat szolgáltatok, amikor a kérdés időszerűvé válik.” Ezek után egy igen titkos távirat ment a FO-ból Bécsbe 1948. március 1-jén (No. 191) „Magyar szocialista vezetők menekülése. Valószínű az egyesülés a magyar szocialista párt baloldali elemei és a kommunista párt között, ami azt jelentheti, hogy a jobboldali szocialista vezetők veszélybe kerülnek és Bécsbe menekülnek. Ha egy ilyen személy jelentkezik, segítséget és tanácsot kell neki adni. Ha Angliába akarna bebocsátást kérni, táviratilag kérem a részleteket.”²⁹

A lehetőség így megadatott számos szociáldemokratának a menekülésre. A már Angliában levő emigránsokkal pedig folyamatosan eszmét cseréltek a FO beosztottjai. Bede István lemondott, és utána sokszor felkereste a FO-t. 1948. április végén egyik látogatásakor megkérdezték tőle, mi az oka annak, hogy olyan sokan csatlakoznak a kommunista párthoz. Bede egyszerűnek találta a választ. Magyarország kétszer szenvedett nagy inflációt, az embereknek nincs megtakarított pénzük. Vagy fizetésükre, vagy nyugdíjukra szorítkoznak, s a kommunisták ezt gyorsan kihasználták. Aki nem csatlakozik a párthoz, elvesztheti állását vagy biztos pénzforrását. Bede a többi között arról is beszélt, hogy amikor az oroszok megszállták az országot, elvittek minden rádiókészüléket, de a lakosság nagy része újra vásárolt készülékeket, és annyian hallgatták a BBC-t, mint a háború alatt. 1947-ben ez a népszerűség visszaesett, de ismét emelkedik. Bede attól tartott, hogy azok között, akik a BBC magyar adásában közreműködnek, néhány baloldali szimpatizáns van. (Ezt a mondatot a FO-feljegyzés megjelölte.)³⁰

1948 júniusában egy FO-irat a dr. Veress-sel történt beszélgetésről tudósít. Azt híresztelték, hogy Bolgár Elek lesz a következő londoni magyar követ, és Veress úgy vélte, hogy Bolgár hosszú ideig szovjet állampolgárnak tekintette magát. A húszas években mint az orosz kereskedelmi küldöttség tagja – más néven – szerepelt Londonban, és a második világháború idején szovjet állami felderítő volt, előadásokat tartott diplomatáknak. Bolgár mint százados jött az orosz hadsereggel Magyarországra, és később a magyar külügyminisztérium munkatársa lett. Rákosinak ellensége volt, ez utóbbi örömmel megragadta az alkalmat, hogy megszabaduljon Bolgártól és Londonba küldje.³¹

Június végén egy titkos és személyes feljegyzésében Wallinger értesítette a Home Office-ot, hogy dr. Kemény György államtitkár Angliába kíván emigrálni. Az értesülés a FO-ba Leonard Ingramson keresztül jutott el, akinek pénzügyi, bankkapcsolatai fejlődtek ki Közép-Európával, és akin keresztül érdeklődött a lehetőségekről Kemény. Wallinger szerint talán a Home Office döntése nem lesz kedvező, pedig Wallinger szerint Keményt érdemes figyelembe venni. Ezután leírja Kemény életpályáját: az első világháború előtt a londoni egyetemre járt (Kemény Ágnes, Kemény György leánya helyesbítette ezeket az életrajzi adatokat: apja Lipcsében és Heidelbergben tanult – H. H. É.), utána a Pester Lloyd közgazdasági rovatvezetője volt 25 éven keresztül, majd Budapesten és Münsterben volt egyetemi tanár, 1924–42 között szerkesztő, 1945 után pénzügyminisztériumi államtitkár. Wallinger többször találkozott már Keménnyel, akit nagyon rátermett, éles eszű embernek talált. Az angol titkosszolgálat Wallinger szerint egy kincseshányát találhat személyében. Erre ugyan az lehet a válasz, hogy őt Bernben, Párizsban vagy Bécsben ugyanúgy megtalálnák, Wallinger szerint ez igaz, de állandó angliai jelenléte hasznos lenne az angol gazdasági szakértők és a brit érdekek számára. Szerény beosztással is megelégedne, s valószínűleg Ingrams is segíthet ebben. Utóbbit kéri: hadd értesítse bizalmasan a döntésről. Ugyanakkor Wallinger az MI5-nek, az ütlevélosztálynak, a Treasurynek is továbbította levelét. A Treasuryben egy bizonyos Somerville Smithnek is megküldte, ő jól ismerte Keményt.³²

Mint hogy a magyar emigránsok megszorodtak, előre látható volt, hogy egyesületeket alkotnak egyes országokban, megkísérlik az egyes országokban működő szervezeteket egységbe fogni. Ahogy ez haladt, úgy alakult ki a nemzetközi gyakorlat a magyar emigránsok szervezeteivel kapcsolatban a diplomáciai körökben Franciaország, Anglia és USA között. Mint ahogyan egy FO-minute megjegyezte 1948 augusztusában: „Úgy tűnik, hogy a magyar emigránsok árnyékkormány formában kezdenek gondolkodni.” Erre a megjegyzésre az adott okot, hogy a párizsi brit nagykövet, aki nyugtázta Helm je-

lentésének vételét (másolatban) a magyar emigránsokról, maga is beszámolt báró Besse-
neyi nála tett látogatásáról, aki abból a célból jött hozzá, hogy beszámoljon magyar
emigráns bizottságok jövőbeni alakulásáról Angliában, Olaszországban és Franciaor-
szágban. Az első bizottság az Egyesült Államokban alakul majd meg a magyar ország-
gyűlés vagy elnökének, Varga Bélának a vezetése alatt, de tagjai nem lehetnek volt fasisz-
ták vagy kommunisták. Az első bizottság választaná azután a többit, s az egész szervezet
Eckhardt Tibor figyelné, aki Besseneyi szerint az emigráns magyarok szellemi veze-
tője. A bizottságokban Nagy Ferenc, Sulyok Dezső, Szegedy-Masszák Aladár (volt wa-
shingtoni magyar követ) és maga Besseneyi vennének részt, s az egész szervezet képvi-
selné a szociáldemokratákat, kiscgazdákat, parasztokat és a jobboldal néhány elemét.
Besseneyi ismerte Bedét és őt is becsülte, Peyert is teljesen megbízhatónak tartotta. Bán-
nal szemben Peyer gyanakvó volt, s maga Besseneyi is úgy vélte, hogy Bán a magyar kor-
mánykörökkel még kapcsolatot tart, s talán be akar épülni a magyar emigráns mozga-
lomba. Besseneyi arra is utalt, hogy a Quai d'Orsay a magyar menekültek irányában igen
óvatos. A Foreign Office-minute erre a jelentésre a többi között megjegyezte, hogy a
franciák „együtt haladnak” az emigránsokkal, anélkül, hogy elköteleznék magukat.³³

1948 szeptemberében Kruchina Victor írt Londonból a Foreign Office-ba Sykes-nak,
és bemutatkozott. A második világháború előtt a magyar hadsereg tisztje volt, de
1941-ben nyugalomba vonult és politikai, valamint katonai ellenállási mozgalmat szerve-
zett. Ezek némelyike ismeretes lett a brit hatóságok előtt is. Magyarországon a Honvé-
delmi Minisztérium Politikai Osztályán a második ember lett, itt is folytatta náciellenes
munkáját, csak más minőségben. E munkája során került összekötetésbe a brit és ame-
rikai szövetségesekkel, és ezért 1947 januárjában a szovjetek el akarták rabolni. Súlyo-
san megsebesült, de brit barátai segítségével átjutott a határon. Barátjaival meg akarja
alapítani a Demokratikus Nagy-britanniai Magyarok Segítő és Tanácsadó Bizottságát.
Tanácsokat adnának a brit hatóságoknak a magyar ügyekről általában és különösen a be-
vándorlókról. S ebből nőne ki később a Demokratikus Magyarok Nagy-britanniai Szö-
vetsége, amely ellensúlyozná a Londoni Magyar Klub tevékenységét (ezt a klubot ugyan-
is a magyar állam segíti, és vezetői nyíltan kommunistáknak vallják magukat). Tervük
végrehajtására megválasztották a végrehajtó bizottságot, amely Baranyai Lipótból, a
Magyar Nemzeti Bank volt elnökéből, V. F. A. de Stankovichból (a BBC Közép-európai
Osztályától) és Kruchinából állott. Rövidesen átjön az Egyesült Államokból számos
neves emigráns, köztük Nagy Ferenc volt miniszterelnök, aki körúton jár Európában, és
októberre várják Sulyok Dezsőt, novemberre Habsburg Ottót. Baranyai, Stankovich és
Kruchina bármikor szívesen áll a FO rendelkezésére. A Foreign Office-feljegyzések
egyike megállapította, hogy soha nem hallott Kruchináról, de a terv vele kapcsolatban
az legyen, hogy jöjjön, s főleg akkor, amikor hírekkel szolgálhat Magyarországról.
A FO jóakarátúan tekinti a bizottságuk szervezését, mint bármely olyan bizottságét,
amely a menekültek jólétével foglalkozik, de nem érdeklik őket a menekültek egyes cso-
portjai közötti veszekedések. A válaszevélben még jobban megmagyarázták, hogy
mindig szívesen hallanak olyan emigránsokról, akik politikai okokból hagyták el orszá-
gukat. „De meg kell értenie, hogy olyan szervezeteket nem támogatnak, amelyeknek
csak részérdekeik vannak, mert ezáltal az a vád érhető őket, hogy részrehajlóak.” Arra
azonban ösztönözték Kruchinát, hogy bármely Magyarországról szóló információval
keresse meg a FO-t.³⁴

1948. október 1-jén Kruchina Victor, Baranyai Lipót, Békéssy László és Stankovich
Viktor meg is jelentek a FO-ban, és bejelentették, hogy megalapították a tervbe vett Ma-

gyarokat Segítő Bizottságot. Nevükben Baranyai Lipót beszélt. Erről a beszélgetésről a FO-ban J. C. Peterson külügyi munkatárs készített hosszabb feljegyzést. Baranyai elmondta, hogy megértette a FO kívánságát, miszerint nem kívánják, hogy bizottságuk politizáljon, s ha később mégis politikai irányt vesz, előbb konzultálnak a FO-val. Baranyai néhány kérdésre vonatkozóan útmutatást kért. Megkönnyíthető-e a magyarok Angliába immigrálása politikai alapon? Peterson megmagyarázta, miért nem lehetséges ez a jelenben. Baranyai ezután kérdezte, lehet-e kivételeket tenni? Peterson válasza az volt, hogy volt erre precedens, ha Angliának ebből nagy előnye származott, de ez igen kevés-szer fordult elő. Baranyai szerint a magyarok háttérben vannak (pl. a csehekkel szemben), mert kevés tapasztalt magyar politikus van Angliában. Peterson azt válaszolta, hogy jóléti munkához hasznosabbak az adminisztrátorok, mint pl. Baranyai is, mint a politikusok. Baranyai ezután megkérte Petersont, hogy adjon a FO ajánlást számukra a belügyminisztériumba és a munkaügyi minisztériumba, hogy közvetlenül megvitathassanak bevándorlási kérdéseket. Erre nem volt hajlandó Peterson, mondván, hogy ez azt jelentené, hogy a FO különösen ajánlja a bizottságukat. Baranyai ezután elmondta, hogy bizottságuk a munkát vállaló magyar munkásoknak segítséget és tanácsot kíván nyújtani, s lehetséges lenne-e az, hogy egyenesen ők a megfelelő osztályhoz fordulnának, hogy tudják, mikor és hová jönnek magyar munkások. Peterson erre támogató választ adott, majd jobban tájékozódik, bár szerinte igen kevés munkás várható. Baranyai ezután megkérdezte, hogy bizottságuk megkísérelhetné-e újraéleszteni a Magyar–Angol Kulturális Társaságot, amely 1941-ben megszűnt. Peterson válasza az volt, hogy természetesen, de a FO szempontjából jobb lenne, ha semmilyen politikai tevékenységbe nem kezdene a bizottság. Baranyai azt firtatta, mit tegyenek, ha kommunisták akarnának beférkőzni társaságukba. Peterson szerint az ismert kommunistákkal szemben az önvédelem segítse őket, és a szokásos demokratikus szabályzat biztosítsa a társaságon belül, hogy egy csoport se jusson nagyobb szerephez a többiek hátrányára. Baranyai még megkérdezte, hogy segítő bizottságuk képviselője rendszeresen, havonta találkozhatna-e a FO Déli Osztályának tagjával. Peterson ezt feleslegesnek ítélte, de szívesen állnak rendelkezésre bármely problémával kapcsolatban éppúgy, mint bármely más szervezet számára. A csoport ezután eltávozott, csak Baranyai maradt még tovább, hogy megkérdezze lenne-e a FO-nak kifogása azellen, ha 6 képviselő Nagy Ferenc Magyar Nemzeti Bizottságát Angliában. Peterson szerint Baranyainak jogában áll bármilyen törvényes politikai tevékenységben részt venni, de természetesen az kizárt dolog, hogy a FO bármilyen politikai csoportosulásnak különös támogatást vagy segítséget adjon. Mint magánember konzultálhat a FO-val, és szívesen adnak bármikor világos választ, milyen az álláspontjuk a Nagy-féle bizottság bármely kérdéséről, amelyet Baranyai közvetíthet.³⁵ Peterson feljegyzését átküldte Bevan munkaügyi miniszternek és a belügyminisztérium idegenekkel foglalkozó osztályának.

A magyar emigránsokkal, szervezeteikkel és a szociáldemokrata vezetők jellemzésével, megítélésével 1948 második felében meglehetősen alaposan és sokrétűen foglalkozott a FO Déli Osztálya, ahová ekkor – mint említettük – a magyar ügyek tartoztak. Ehhez kitűnő adalékokat, háttérrel nyújtott egy-egy emigránssal folytatott beszélgetés. Példának jól szolgál – az eddig említettekén túl – J. C. Peterson 1948. június 15-i feljegyzése a Veress dr.-ral folytatott, június 9-én zajlott eszmecserejükről. Veress kisebb-nagyobb hírekkel jött Petersonhoz. Hallott arról, hogy Sulyok Londonba készül, de tovább megy Amerikába, ahol csatlakozik a Magyar Nemzeti Bizottsághoz, azaz a Nagy-féle bizottsághoz, mert abban Nagy Ferenc a fő ember és főleg kiszagdzák a tagok. Su-

lyok főhadiszállásául Párizst választja, és ott lesz a Nagy-féle bizottság nyugat-európai képviselője. Nagy keres Angliában egy megfelelő vezetőt, előnybe helyezne egy szociáldemokratát, hogy jó kapcsolatot lehessen kiépíteni a Labour-kormányal. Nagy Ferenc három emberre gondolt, mégpedig Bedére, Peyerre és Bánra. Bede látszik a legmegfelelőbbnek, de ő nem nagyon kívánja magát elkötelezni Nagy mellett. Sulyok mégis bízik abban, hogy megnyeri. Másodlagos jelöltjei is voltak, így Békeffy, aki Korda Sándor filmrendező mellett dolgozott, és Stankovich, aki a BBC magyar adásánál működött. Veress azt is kiemelte, hogy a Nagy-bizottság jelentős gyakorlati, ha nem is nyílt, politikai segítséget kap az amerikaiaktól, és szóbeli bátorítást a franciáktól, de amennyire Bidault-t ismeri, ő nem köti le magát komolyan. Nagy keserűen nyilatkozott a bizottsága irányában tanúsított brit állásponttól, utalva Bevin külügyminiszter scarborough-i beszédére, ami számára azt jelentette, hogy az angoloknak nem számít, mi történik Keleten, ha Nyugat-Európát békén hagyják. Veress felajánlotta, hogy ő lesz a szócső, ha a FO a Nagy-bizottság tudomására akar valamit hozni. Nagy, Veress szerint, megkísérel kapcsolatokat kiépíteni a nyugat-európai erősen jobboldali és veszélyesebb magyar emigránsokkal, különösen Németországban. Nagynak az a felfogása, ha hirtelen változás következik be a magyar politikai életben, és ezek az emigránsok visszatérnek, s nyilván ők lesznek az első visszatérők, teret nyernek a parlamentben, mert közöttük van néhány rátermett egyén, különösen a királypártiak. Ezek időről időre jelentős helyi támogatást kaptak az amerikai katonai kormányzattól. Ezért kell neki, Nagy Ferencnek kontaktust találnia velük, nehogy kiszorítsák (not to be elbowed out), amikor megérkezik ő mint az árnyékkormány feje. (Ezt a Peterson-féle feljegyzést azután Wallinger egy igen bizalmas, nem iktatott – out file – jelentésben kicsit átalakítva, saját megjegyzéseivel kibővítve küldte el Helm budapesti angol követnek,³⁶ aki igen érdemleges viszontválaszt küldött.)

Persze Helmnek mint követnek elég széles körű, átfogó rálátása volt a magyar politikai életre. 1946 júniusa óta képviselte Budapesten Angliát, és a budapesti brit követséget sűrűn látogatták a magyar politikusok. Helm 1948. július 14-i Wallingerhez írt bizalmas levelében félig hivatalos formában reflektál a Nagy-bizottságra és fűz megjegyzéseket egyes személyekhez. Szerinte a Nagy-bizottság anatómia Budapesten, és ő nem csodálkozik ezen. Úgy véli, e bizottság célkitűzéseinek megvalósítása Magyarország számára szerencsétlenség lenne. Nagy és társai még kevesebb befolyással bírnak Magyarországon, mint a kommunisták, ők csak a szélső jobboldal reménységei, s ha ők uralomra kerülnek, az 1920-as fehér terror térne vissza. „Szavaim talán olyan tulajdonságokat tételeznek fel a bizottságról, amelyek a jelenben nem érvényesek, mégis Magyarországon az a tapasztalatom – írta Helm –, hogy minden olyan jobbos mozgalom, amelynek sikere van, a teljesen végletes jobboldali hatalomátvételhez vezethet. Ezért mindig úgy véltem, hogy reményeinket a baloldalba, azaz a kommunizmus jobboldalába vessük. A szociáldemokraták kiábrándítóak voltak, de ezért ne adjuk fel reményeinket. Sajnos a Nagy-bizottságot az amerikaiak támogatják. A Nagy-bizottság tagjai nem ismerik jól a magyar viszonyokat, és csak amerikai környezetük befolyásolja őket. Egy év után annyira eltávolodtak a magyar néptől, mint amennyire a háború alatt a londoni emigráns kormányok, vagy talán még jobban. Nagy Ferenc esetleg visszatérhet – bár ez elég valószínűtlen – mint egy felszabadító erő vezetője. De nem hiszem, hogy hosszú időn keresztül tudná magát tartani. Teljesen diszkreditálta magát, s a legtöbb, amit elérhet, hogy másoknak helyet csinál. Ő számunkra nem ér egy garast sem.” Helm szerint az angoloknak nagyon igazuk van, ha el nem kötelezett magatartást tanúsítanak a magyar menekültekkel

kapcsolatban, s szerinte az amerikai vonal nem jó. Helm nem ismeri eléggé a franciák álláspontját, de akármit csinálnak, az kisebb jelentőségű, mint az amerikaiak véleménye. Helm úgy vélte, hogy Sulyok Naggyal szoros szövetségben lesz, és megérti, miért inkább Bedét akarják londoni képviselőjüknek, mint Peyert vagy Bánt. Bánnak még mindig van egy barátnője (több volt) Budapesten, de annyira kompromittálódott a neve a Nitrokémiánál, hogy nem valószínű, hogy gondol a hazatérésre a közeljövőben. Nagy, Sulyok és a többiek azért félnek Bántól, mert nagyobb sikereket érne el, népszerűbb náluk a munkások előtt és jóval balrább is áll tőlük.

Helm ezután Peyert jellemezte. Peyernek soha nem volt széles tömegbázisa, nem volt olyan népszerű, mint Bán, de volt egy szolid háttere, s ha a Szabad Magyarok Hangján rendszeresen szólna a BBC-n keresztül, befolyása növekedne. Peyer Bánnál jobbrább áll és jóval idősebb. Ha őt választanák, munkája érdektelenebb, mint a másik kettőé, és talán kész lenne egy kevésbé kiemelkedő szerepre is, ha visszatérne Magyarországra.

Háromjuk közül Nagy választása valószínűleg Bedére esne. Ő tulajdonképpen nem politikus, s neve nem számít Magyarországon. Valószínűleg nem is meggyőződéses szociáldemokrata. Az is biztos, hogy nem kommunista, s volt bátorsága leköszönni februárban. Igaz, ha nem köszönt volna le, menesztették volna, így nem vesztett semmit. Opportunista típus, nem vezetőnek való. Így a bizottság szempontjából nem volna fenyegető a léte. Ugyanakkor agyafúrt fickó, s elgondolása a Nagy-bizottságról csaknem egybesett Helm véleményével. Csak akkor fog csatlakozni, ha bízik sikerében. De még akkor is lesznek fenntartásai. Még Veressről is véleményt adott Helm, bár ahogy írta, nem ismeri őt jól. Viszont sokat hallott róla, a többi között azt, hogy jobboldali hajlamai vannak, de elég józan, s köztudottan ő volt Horthy isztanbuli kiküldöttje az 1943-as nyári béketapogatózás idején. Lehet, hogy teljesen a Nagy-bizottság mellé áll, de ez Helm számára csalódás lenne. Azt szeretné, ha Veress is, Bede is várakozó állásponton lennének addig, amíg a mozgalom nem mozog bal felé, de nem kommunista irányba, és kívárnák, amíg a kommunizmus gyengül, és a reakciós Nagy, Sulyok és társaik helyett ők vennék át a vezetést. De ez az időszak messze van, és Helm egyetért Sulyok mondásával, hogy „a politikai cselekvés ideje vagy a múlté vagy a még el nem jött jövőé”.

Helm elemzését a FO feljegyzése szerint igen melegen helyeselték (Peterson, Watson, Wallinger). Watson szerint igen óvatosan kell ezekkel az emigráns szervezetekkel bánni, figyelni kell őket, nehogy kompromittálódjanak, ha lesz felszabadulás. „Hiszen Magyarországon különösen előfordulnak erőszakos jobboldali rendszerek.” S egyike az európai veszélyeknek a jelenben a neofasizmus. A németekkel együttműködők persze nem szalonképesek, de sokan rendelkeznek kiváló németellenes múlttal, akik valójában jobboldali rendszereket akarnak megvalósítani: de Gaulle tábornok, Anders tábornok, a Sulyok–Mindszenty-csoport stb. Az FO Északi Osztálya – amelyhez elküldték a Helm levelét (Washingtonon, Párizson kívül Denis Healeynek is) – bejegyzése szerint Helmnek nagyon igaza van. Ahogyan a lengyel, cseh példa bizonyítja – de bizonyíthatják más államokban is – az árnyékkormányok nem mások, mint borzasztó kényelmetlenségek (bloody nuisances) és semmi pozitív értékük nincs a gyakorlatban.³⁷

Az egyes magyar szociáldemokrata vezéregyéniségek megítélésében szerepet játszott, hogy ki mit várt tőlük, s hogy melyiknek milyen befolyása lehetett még Magyarországon. 1948 második felében ezt főleg a Bán személye körül folyó levélváltás segítségével tudjuk érzékelhetővé tenni. Wallinger még 1948. augusztus 31-i feljegyzésében beszámolt a volt londoni magyar követ, Bede újabb látogatásáról. Bede elmondta, hogy Morgan Phillips javaslatára Bán Antal Svájcból augusztus 31-én Londonba érkezik.

Bede még ennek előtte számos megbeszélést folytatott Bánal Svájcban. Úgy vélte, hogy Bán egy szocialista politikai emigráns csoportosulást kíván létrehozni, amelyik ellensúlyozná az Eckhardt, Nagy és Sulyok által az Egyesült Államokban létrehozott jobboldali alakulatot. Ez az amerikai csoport kapcsolatban áll Habsburg Ottóval, s némi királyhű színezete van, de Mindszenty nem helyesli az amerikai csoport célkitűzéseit, mivel nem ismerik eléggé a magyarországi lehetőségeket. Bede megmondta Bánnak, hogy Londonban nem szeretik, ha az emigráns szervezetek túl politikusak, de úgy tűnik, hogy a Munkáspárt Bánban lát fantáziát. Hasznosnak ítélné, ha az angol szocialista körökkel kapcsolatban állna, s úgy tűnt az angolok számára, hogy Bánnak nagyobb tábora van Magyarországon, mint a többi szociáldemokrata emigránsnak. Wallinger ebédre hívta meg Bedét és Bánt, s meg akarta értetni velük, hogy az angol kormány a legkevésbé sem akarja, hogy Londonban olyan emigráns bizottság alakuljon, amelyik az amerikaival vetekedik. Ennek ugyanis a magyar kérdésnél messzebbmenő kihatásai lehetnek. Ugyanakkor az ésszerű lenne, ha Bán egy olyan csoportot hozna létre, amelyik kapcsolatot tart fenn a Transport House-szal, a Munkáspárt főhadiszállásával.³⁸

Nem sokkal ezután, 1948. szeptember 8-án az idős, nyugdíj előtt álló államtitkár, Sir Orme Sargent személyes, nem iktatott levelet írt A. V. Alexander honvédelmi miniszternek. Leírta neki a fentieket Bánról, s hozzátette, hogy Bán marxista, de jó ügyintéző. Saját akaratóból hagyta el az országot. Lederer újságíró a The Observer hetilaptól úgy hiszi ugyan, hogy Peyer fontosabb, mint Bán, de Sargent szerint Bánnak nagyobb a hatóköre. Egyben arra utal, hogy Morgan Phillipstől részletesebben lehet tájékozódni Bán szerepéről.³⁹ Szeptember 11-én Bevin külügyminiszter köszönetet mond Alexander honvédelmi miniszternek a Bán-anyagért, és összegezi, hogy bár Bán marxista, de nagyobb a befolyása a kommunistaellenes szocialista körökben – amit Wallinger és Helm már többször kifejtett –, mint Peyernak, aki diszkreditálta magát. Bevin szerint Lederer sokszor felelőtlenül ír. Aggodalma – amiatt, hogy Bánt a Transport House szívesen látja – csak a magyar emigráns csoportok közötti versengést tükrözi, de Bevin szerint „ez nem olyan aggodalom, amelyet nekünk osztanunk kellene”.⁴⁰

1948 második felében és 1949 folyamán a Foreign Office sokat foglalkozott Bán és Kemény személyével, és eszmét cserélt a washingtoni brit követséggel az amerikai magyar emigránsokkal folytatott ottani politikáról. 1948 októberében a FO Déli Osztályáról bizalmas összegezés ment a berni brit követséghez Bán személyéről. A többi között azt írták róla, hogy kommunista nyomásra hagyta el az országot 1948 márciusában, és szeretné megnyerni a nyugat-európai szocialista pártok támogatását ahhoz, hogy ő legyen a hivatalos magyar képviselő a Nemzetközi Szocialista Bizottságban (ISC). A franciák, belgák és hollandok hajlanak erre, de a skandináv országok szocialista pártjai nem. Az angol Munkáspárt még nem tudja, mit tegyen, mert van néhány megmagyarázatlan körülmény Bánnal kapcsolatban, s ezért kérik, hogy a berniek segítsenek ennek tisztázásában. Úgy tűnik, hogy Bánnak egyrészt tetemes összeg áll rendelkezésére, másrészt továbbra is jó kapcsolatai vannak a svájci magyar követséggel.⁴¹ Közben, november 8-án Helm írt Budapestről és nem zárta ki, hogy Bán kétféle dolgozik (having a foot in both camps), de ő nem tartotta ezt valószínűnek. Azt is számításba kell venni – mint írta –, hogy sok emigránstársa igyekszik őt befeketíteni. Helm szerint Bán köztudottan költekező életmódot folytatott Budapesten, s sokan úgy tudták, hogy minisztersége idején pénzalapot létesített Svájcban, s amíg ez tart, Bán költekezhet. Valószínű, hogy Bán kapcsolatot tart a svájci magyar követség néhány tagjával, de Helm szerint nem lehet elég-szer hangoztatni: „mennyire kiszámíthatatlan a magyar jellem”. Helm végül azt aján-

lotta, hogy a Keleti Osztályon dolgozó Thirkellen keresztül beszéljenek Keménnyel. Ő jól ismerte Bánt és valószínűleg mindent elmond, amit tud.⁴² L. G. Thirkell nem sokkal ezután együtt vacsorázott a Kemény házaspárral, és Kemény, bár szívesen beszélt Bánról, információi nem voltak nagyon érdekesek. Azt mondta el, amit a FO már amúgy is tudott, nevezetesen azt, hogy Bánnak nagyobb a tábora Magyarországon, mint Peyernak. Kemény Bán-barátnak tűnt, s bár látta, hogy Bán korrupt miniszter volt, jó politikusnak minősítette. Kemény csodálkozott azon, hogy Bánról milyen dolgokat terjesztenek. Szerinte Bán nem élt költekezően, és Magyarországon nagyon nehéz volt minisztereknek pénzt kivinni külföldre, pártjaik szigorúan ellenőrizték őket.⁴³

Kemény szívesen vállalkozott egy hosszabb beszélgetésre Geoffrey Wallingerrel, ami meg is történt 1948. december 6-án. A beszélgetésről – amelynek során megvitaták „a magyar emigráns világ” helyzetét – Wallinger hosszú, bizalmas feljegyzést készített. A beszámolót Wallinger azzal kezdte, hogy „tisztelem Kemény nézeteit, és úgy vélem, hogy ő becsületes ember”. Kemény véleménye az, hogy a magyar szociáldemokraták nagy része az olyan emigráns szociáldemokratákat támogatja, mint Bán és Szélig. Kéthly Anna is Bánt és nem Peyert támogatná. Az Eckhardt–Sulyok-csoport New Yorkban kapcsolatba lépett Peyerral és rábeszélte őt, hogy csatlakozzék hozzájuk, mert szükséges, hogy az emigráns magyarok összefogjanak. Kemény szerint Bán is, Szélig is (aki jóval később jött ki, mint Bán) elvileg ezzel egyetértett, de nem tudtak belemenni olyan feltételekbe, amelyek ellentétesek saját politikai meggyőződésükkel. Peyer vezetését pedig egyáltalán nem képesek elfogadni. Bánt és Széliget a svájci és brit szocialisták elismerik mint a magyar szociáldemokrácia képviselőit, s Kemény szerint folynak az utolsó megbeszélések, hogy Bán áttegye működésének színhelyét Angliába. Bán magyarországi népszerűsége és kapcsolatai jól szolgálhatják majd a magyarok kívülről jövő informálását. Kemény a magyarországi helyzetről annyit mondott, hogy az infláció növekszik, és ezért nő a katonai költségvetés. Az oroszok leszállították a jótételi összegeket, s ennek fejében katonai egyezményt kötött a két állam, amely szerint Magyarország nagyobb összeggel vesz részt a térség védelmi rendszerében. Wallinger tudni akarta, hogy az angol–magyar kereskedelmi egyezmény mennyire volt fontos a magyar gazdaság számára. Kemény szerint enélkül a magyar pénzügyi helyzet jelentősen és gyorsan romlana. Magyarországon – mint Kemény mondta – a gazdaságpolitikában a végső döntéseket politikai alapokon hozzák. Ez azt jelenti, hogy ha az angolok határozottan kiállnak céljaik mellett és azzal fenyegetnének, hogy elzárkóznak a magyar export elől, ez hatást gyakorolna a magyar vezetőkre. Wallinger ezt hasznos, megfontolandó tanácsnak vélte.

Ugyanaznap délután Wallinger Bede társaságában fogadta Bánt és Széliget. Ők megerősítették, hogy a Munkáspárttal egyetértésben Szociáldemokrata Bizottságuk tevékenységének színterét Londonba helyezik. Erre engedélyt kérnek a belügyminisztériumtól. Wallinger véleményüket kérte az emigrációban élő kelet-európai szocialisták ekkoriban tartott clactoni konferenciájáról. Ennek kapcsán Bán hosszan beszélt a magyarországi helyzetről, a termelőszövetkezetekről, az árákról, a munkásság nem elegendő vásárlóerejéről. Szerinte nem várható ellenállás a rendszerrel szemben, de van egy erős, nem nyílt gyűlölet, amelyet nehéz lenne eloszlatni. Wallinger megértettette Bánnal és Széliggel, hogy a FO szempontjából lehangoló lenne, ha Peyerral Párizsban nem tudnának megegyezni. Ha le akarják győzni a nemzetközi kommunizmust, nemcsak össze kell tartani, hanem a demokratikus meggyőződést cselekvőerővé kell tenni, azaz másoknak a véleményét is tiszteletben kell tartani. Ez okot adott Bánnak arra, hogy

hevesen kifakadjon a washingtoni bizottság és Peyer ellen. Szerinte ezek az emberek abból indulnak ki, hogy az egyetlen lehetséges mód a magyarországi kommunizmus megdöntésére a háború. Ő, mint szocialista, nem osztja ezt a nézetet. A háború nem demokratikus eszköz. S azok, akik ezt felvetik, képtelenek megérteni a szellem és szó szabadságának demokratikus elvét. A clactoni konferencián alakult albizottság hivatott dönteni a köztük és Peyer között felmerült nézetkülönbségekben. Wallinger szerint Bán és Szélig már gondolkodnak azon, hogy figyelembe vegyék majd a Clacton-konferencia döntését. Wallinger még egy érdemleges újságot emelt ki feljegyzésében a Bánnal folytatott beszélgetésből, mégpedig azt, hogy magyar részről egyre jobban csökkentik a Jugoszláviába irányuló exportot.⁴⁴

Végül is a Bán- és Peyer-kérdés 1949 tavaszára megoldódott. Minthogy Bán személyével kapcsolatban a brit parlamentben is kérdés hangzott el (1948 végén Tufton Bea-mish képviselő részéről), és minthogy a FO-nak szelektálnia kellett a gyakorlatban, hogy kit engednek be a kelet-európai politikai emigránsok közül, s mivel nem szűnt meg magyar emigráns körökben a bizalmatlanság Bán irányában, a helyzet mindenki meglegésére Szélig vezető szerepre emelkedésével oldódott meg. Erre vonatkozóan két, 1949. márciusi és májusi feljegyzés ad világos képet az FO-beli felfogásról. Az egyik Wallingeré, aki 1949. március 14-én a következőket írta a belügyminisztériumba J. Shields Smithnek az idegenekkel foglalkozó osztálynak: „A közelmúltban Bánnal kapcsolatos beszélgetésünkre utalva említtem meg, hogy a mai napon felkeresett Bede volt londoni magyar követ, londoni lakos. Elmondta, hogy az elmúlt decemberben a szocialista csoportok el akarták oszlatni a Bán és Peyer közötti ellentétet. A tárgyalásokat a svájci szocialisták vezették, és kompromisszum született. Széliget Bán is, Peyer is elfogadta mint magyar emigráns szociáldemokrata vezetőt, és beleegyeztek, hogy a vezetése alatt dolgoznak.” Wallinger szerint ez nem teljesen oszlatja el kételyeiket Bán irányában. Mindenképpen, ha a megegyezés igaz, akkor inkább Szélignek adnak angliai letelepedési engedélyt, hiszen egy személy egy ilyen titkári szerepre elegendő. A Denis Healeyvel újabban folytatott beszélgetésből az derült ki, hogy a Transport House-nak éppúgy, mint a FO-nak meglehetősen sok háttérinformációja van Bánról, s valamennyi kételkedést fejez ki irányában. A másik feljegyzés E. H. Packtól származik, és 1949. május 18-án kelt, a Keménnyel történt telefonbeszélgetésről számol be. Kemény értesítést kapott Zürichből, hogy a két magyar emigráns szocialista csoport megegyezett, s a holland (Szocialista Internacionálé) konferencián elismerték a főbizottságot, amelynek elnöke Szélig, Bán a főtitkár, s az ellenzéki csoport feje Peyer.⁴⁵

Szélig Imre az ötvenes és hatvanas évek elején a Bush házban, a BBC-nél dolgozott és hetente sugározták a magyar adásban a Szélig-jegyzeteket. A hatvanas években aránylag fiatalon fejezte be életét a londoni neves Brompton Kórházban.⁴⁶

*

Lássunk néhány példát, hogy milyen mértékben vette figyelembe a FO az amerikai álláspontot a magyar emigránsok szervezeteivel kapcsolatban. 1949 végén az a báró Bes-senyei jelentkezett a párizsi brit nagykövetségen, akiről már korábban is szó esett. Ő ekkor is a Magyar Nemzeti Bizottmány külkapcsolatait irányította. Tulajdonképpen vízumot ment kérni valaki számára a követségre, de a beszélgetés során a többi között az amerikai álláspont is szóba került. „Azt mondta, hogy a Magyar Nemzeti Bizottmányt a State Department kívánsága szerint a lehető legszélesebb alapon kell létre-

hozni, annak magában kell foglalnia mindenkit – a konzervatívoktól a szociáldemokratákig. Ez a bizottság azonban nem tudta mozgósítani a nyugat-németországi menekülteket: részben, mert nem volt még elég pénz, hogy ezek a magyar menekültek elhagyják táboraikat, részben azért, mivel ezek a személyek annyira jobboldaliak, hogy mindenkit, akinek valami köze volt a háború utáni magyar kormányokhoz, beleértve Nagy Ferencet is, az ügy árulóinak tekintenek. Azért is nagyon elkeseredettek, mert a bizottság nem tudott segíteni nehéz anyagi helyzetükön.”⁴⁷ Májusban a washingtoni brit nagykövetségről bizalmas jelentés ment Sir Anthony Rumboldnak, a FO Déli Osztálya ekkori vezetőjének – Wallinger korábbi levelére utalva – a magyar emigráns mozgalomról, különösképpen a Varga Béla által vezetett Magyar Nemzeti Bizottmányról. A jelentés szó szerint ezt mondja: „A State Department közölte velünk, hogy Amerikában a magyar menekültekkel a hivatalos kapcsolatuk igen gyér. (Lehet ugyan, hogy – nem hivatalosan – több és folyamatos a kapcsolatuk.) Nagyon kevés emigránssal találkoznak. Korábban Szegedy-Masszák – 1945 után amerikai magyar követ – ellátogatott a State Departmentbe, amikor Washingtonban volt, de minthogy az Amerika Hangjánál van állása, nagyon ritkán látható. S ez érvényes a többi emigránsra is. Azt sem tudni pontosan, hol vannak. Vargáról, Nagy Ferencről és Sulyokról tudják, hogy jelenleg New Yorkban tartózkodnak. A State Department nem tud arról, hogy Varga Nemzeti Bizottságában mekkora a belső egység. Nem hallottak a belső széthúzásokról eddig, de lehetséges, hogy ezt nem hozzák a State Department tudomására, mert az az egységes emigráns mozgalom híve. Újabban mégis hallottak arról, hogy egyfelől Sulyok, másfelől Varga és Nagy között ellentétek merültek fel. Sulyok a tekintélyes New York-i Amerikai Magyar Népszava politikai szerkesztője lett. Ezt a helyzetét felhasználta arra, hogy Nagyról bíráló cikkek jelenjenek meg. De Sulyok azért tagja maradt a Nemzeti Bizottságnak, s a State Department nem tudja megítélni, hogy a cikkek komoly szakadást mutatnak, vagy a régóta fennálló személyes és politikai rivalizálást fejezik ki Nagy és Sulyok között. Szerintük a Varga-féle bizottság fennállása óta igen csekély külső aktivitást mutatott. A bizottság célja, hogy a németországi és ausztriai magyar menekülteket segítse, nem teljesült, s mégsem készítettek politikai terveiket kifejező programot. Ezért a State Department nem tudja felmérni, mennyire lehetnének hasznosak, vagy mire használhatnák őket. Eddig nem látszott, hogy a magyar menekülteket módszeresen hasznosítani akarnák, nem is valószínű, hogy erre törekednének, mindaddig, amíg az utóbbiak maguk elő nem állnak határozott célokkal. Minthogy a cseh és román emigránsok nemrégiben kiadtak egy ilyen nyilatkozatot, a State Department arra gondol, hogy a Varga-bizottság is készül kibocsájtani egyet. A State Department ígéretet tett, hogy a brit nagykövetséget tájékoztatja a magyar emigránsok tevékenységéről, és kéri, hogy az angliai magyarok Amerikát érintő tevékenységéről a FO is nyújtson számukra tájékoztatást.”⁴⁸

A washingtoni brit nagykövetségtől 1949. június 7-én íródott, Tom Bromley konzul aláírásával Sir Anthony Rumboldnak egy „Kedves Tony” megszólítású, futárral küldött titkos levél, amely részletesen beszámol az amerikai aggodalmakról a magyar szociáldemokrata emigránsokkal kapcsolatban. Ők úgy tudják, hogy Kemény és Bán tervezik a Vargától külön álló szocialista londoni csoport létrehozását, és biztosan remélik, hogy velük kapcsolatban a FO-nak ugyanaz lesz az álláspontja, mint bármely más emigráns szervezet tekintetében. De a State Department különösen szeretné tudni, mi a FO véleménye Bánról és Bedéről. Bán iránt nagyon, Bede irányában kevésbé bizalmatlanok. Bánnal kapcsolatban – a régi nóta – a bizalmatlansági tényezők: feleségének járadéka a magyar államtól Budapesten és Bán beépültsége a kommunista pártba.⁴⁹ (Erre a FO vá-

lasza augusztus 19-én íródott és beszámolt arról, amit már Európa-szerte tudtak, hogy a Szocialista Internacionálé áldásával, Szélig vezetésével Londonban megalakult a szociáldemokrata csoport, és nemcsak Kemény, hanem Böhm is szerepet játszik benne. Böhm Stockholmban él, de rövid látogatásra Londonba jött, a csoportot támogatja a Munkáspárt. Bán beépültségét valószínűleg Peyer terjesztette, de a Munkáspárt és a svájci szocialista párt (Bán korábban Svájcban élt) ennek utánajárt, és vizsgálataik tisztára mosták Bánt, amit a FO nem teljesen osztott.⁵⁰ Ezt a levelet kiegészítette Denis Allen a washingtoni brit nagykövetségről 1949. szeptember 1-jén, amikor is megírta Talbot de Malahide lordnak a FO-ba: hogyan tájékoztatták ők a State Departmentet Washingtonban a FO-utasítások szerint. „Így cselekedvén – írta Allen – nem utaltunk arra, milyen szoros a kapcsolat a Transport House és a magyar szocialista csoport között, mert nem voltunk biztosak abban, hogy erre fel akarnánk hívni a figyelmüket. De nagyon hálaság voltak a Bánról és Bedéről kapott információkért. Ezeket az információkat a State Department Policy Planning Staffjának adtuk, személy szerint Bob Joyce-nak, mert a külföldi menekültek ügyében vele tartjuk a kapcsolatot a State Departmentben. A CIA-tól egy Offey nevezetű egyén is jelen volt, s ő megjegyezte, hogy az ő értesüléseik különböztek a svájciakétól Bán kommunista kapcsolatait illetően. Offey közbevetőleg azt is elmondta, hogy Peyer amerikai útját az amerikaiak fizették, és Peyer már jó ideje tagja a Varga-féle bizottságnak.”⁵¹

G. A. Wallingert, aki 1947-től volt a FO Déli Osztályának a vezetője és ilyen minőségben, mint jelentéseiből láttuk, sokat foglalkozott a magyar emigránsokkal, 1949 áprilisában budapesti angol követté nevezték ki (1951-ig volt követ). Egyik 1950. őszi, Sir Anthony Rumboldnak, a Déli Osztályra írt leveléből az derül ki, hogy még ekkor is nagy volt a FO érdeklődése Peyer és Bán iránt. Wallinger sajnálkozik amiatt, hogy a budapesti szociáldemokrata-ellenes kampány miatt több szociáldemokrata kapcsolatuk nem működik. Mégis – hangsúlyozza – a meglévő adatok alapján nem vitás, hogy Bán neve többet jelent a radikális, munkásszármaszúsú párttagok számára, mint Peyeré. Ugyanakkor a középosztálybeli, alkalmazotti beosztásban levő tagok, akik sokat veszítettek befolyásukból, gyanakvással kísérték Bán háború utáni gyors emelkedését, s bár nem lelkesednek Peyerért, előtérbe helyezik őt Bánnal szemben. Kéthly Annának becsülete igen magas, ekkoriban történt bebörtönzése nagy csapást mért követőire. Jól vélekednek Szélig Imréről, az ő presztízse emelkedett a BBC-beli szereplése óta. Wallinger szerint tényleges Bán befolyása a munkásokra, de, mint írta „nem lenne bölcs dolog sem Bánra, sem Peyerre komolyan fogadást kötnünk”.⁵²

A FO természetesen szeretett volna többet tudni Kéthly és több más szociáldemokrata vezető bebörtönzéséről. Erre vonatkozóan 1950 decemberében írt Wallinger követ Budapestről Lord Talbot de Malahide-nek a FO-ba. Beszámolt arról, hogy már június óta találgatják, mi történt e vezetőekkel. Ez időpontig szabadok voltak, s ő örült, hogy jelentéseinek nagy hasznát vette mind a BBC, mind a Transport House. Egy olyan forrás alapján, amelyet nem tart kívánatosnak megnevezni, tud a titkos perről, de nem javasolja, hogy a hivatalos bejelentés előtt az ő leveléről tudomást szerezzenek. Viszont Denis Healeyvel elő kellene készíteni az angliai visszhangot, amikor hírt adnak Magyarországon a perről. Állítólag 9 szociáldemokratát fognak perbe, akik a Markó utcai börtönben vannak, és Jónás lesz ügyükben a bíró. A vád ellenük számos beszédük és újságcikkük. Állítólag Kéthly Anna, Györki Imre, Szeder Ferenc és Takács Ferenc 15 évet kapott, Zentai Vilmos, Valentiny Ágoston, Büchler József, Büchler Péter és még valaki 10 évet. A Legfelsőbb Bíróság elé 1951. január 4-én kerülnek az ítéletek.⁵³ Ezt a levelet iktatás

nélkül személyesnek és bizalmasnak minősítve a FO elküldte Healeynek, kérve, amint több részletet tud, s amint a per nyilvánosságra kerül, legelőször és gyorsan a Munkáspárt kommentálja.⁵⁴ Márciusban ismét egy bizalmas, nem iktatott levél ment a Transport House-ba F. J. C. Mennellnek, a Munkáspárt Nemzetközi Osztályára, leírván, hogy konzultáltak budapesti követségükkel, és már lehet nyilatkozni a szociáldemokraták peréről. Annál is inkább, mert Rákosi február 24-i kongresszusi beszédében boldogan jelentette, hogy a Mindszenty- és a Rajk-per után sikeresen likvidálták a külföldi imperialisták ötödik hadoszlopát, a jobboldali szociáldemokratákat.⁵⁵ Mennel azonnal megköszönte a levelet és azt írta, ők nincsenek meggyőződve, hogy megvolt a per, mivel Kéthlyhez közel álló embereknek nincs tudomásuk róla. De már sok hír és cikk jelent meg, úgyhogy a Transport House sem vár tovább, s olyan publicitást nyújt, amelyet csak tud. (Bizonyos óvatossággal, mert a tények még nincsenek birtokukban.)⁵⁶

Legközelebb Healey 1951. június 11-én írt egy levelet, amelyben, mint neves kelet-európai szocialista emigránsok szószólója, kéri a segítséget két magyar emigráns elhelyezéséhez. Egyikük Bede István, a másikuk Kemény György, a volt londoni követ és a volt pénzügyminiszter-helyettes. Mindkettejük jogosult bizonyos kormánytámogatásra. Healey szerint sokan elhelyezkedtek, de némelyek tovább viszik politikai céljaikat, s nem kívánatos, hogy alacsony, szakértelmüknek nem megfelelő munkát végezzenek.⁵⁷ A FO válasza nem kételkedett Bede és Kemény képességeiben, de nehéznek találta a segítség módját. Hivatalos pénzből nem folyósíthatnak nekik anyagi támogatást, a FO-ban sem tudnak munkát adni nekik. A BBC a megoldás, de ott sem tudnak állandó munkát adni. Sajnos nem tudnak segíteni, de ha a Munkáspárt talál megfelelő megoldást, ők támogatják, akár Bede, akár Kemény esetében.⁵⁸

1950–51-ben mintha a FO részéről a fásultság, az ismételtetés jelei mutatkoztak volna a magyar emigránsokkal kapcsolatban. 1950 folyamán még több alkalommal fogadták a FO-ban Dr. Ullein-Reviczky Antalt mint az amerikaiak által „szponzorált” Magyar Nemzeti Bizottság londoni képviselőjét. Angol felesége volt, de őt nem tartották különösképpen tiszteletben. Egy feljegyzés szerint sokáig németbarát és britellenes volt. Még a háború idején svédországi követ lett, majd lemondott, s azóta szoros a kapcsolata a Magyar Nemzeti Bizottsággal, személy szerint Varga Bélával, Nagy Ferencsel. Ő készítette elő Varga Béla londoni utazását 1950 őszén. Október 17-én kérte a FO-t, hogy hivatalosan fogadják Varga Bélát, aki Ullein-Reviczky szerint közvetlen kapcsolatban áll Truman elnökkel. Rumbold megígérte, hogy egy államtitkár fogadni fogja, ha idejében szólnak. Rumbold tudta, Varga Béla nemcsak a Nemzeti Bizottság elnöke, hanem maga személyében is jelentős ember, s a kommunista hatalomátvétel előtt ő volt a magyar országgyűlés utolsó elnöke. De Rumbold értésére adta Ullein-Reviczkynek, hogy Varga Béla fogadása nem hivatalos jellegű lesz. Fogadják, mert emigráns vezetőkkel tartani szokták a kapcsolatot.⁵⁹

Bede István is jelentkezett időnként. Egy FO-beosztott, R. C. Barnes 1951. október 16-i feljegyzése szerint Bede ezen a napon jött és beszámolt arról, amit a FO nyilván jól tudott, hogy az amerikaiak egyre jobban érdeklődnek az európai emigráns szervezetek irányában. A müncheni Szabad Európa Rádió aktivitását erősítik, és sok londoni magyar emigráns már a Szabad Európa alkalmazottja. Barnes megemlíti, hogy Bede nem szólt Keményről, aki szintén elfogadta a Szabad Európától az állást. Bede szerint több magyar emigráns inkább Londonban szeretne maradni, és arra gondolnak, hogy a csehekkel és lengyelekkel együtt szervezzenek egy klubot. Bede kérte a FO véleményét. Tudta, hogy a FO korábban nem mutatott érdeklődést emigráns szervezetek létesítésével kapcsolatban.

Barnes megmondta, hogy véleményük nem változott, és nagyon nem kívánatos, hogy azt a látszatot keltsék, hogy ezen a téren rivalizálnak az amerikaiakkal. Bede tulajdonképpen nem várt más választ.⁶⁰ Utóbb a müncheni Szabad Európa vezetője lett.

*

Végezetül témánkhoz illeszkedik Kéthly Anna börtönből való szabadulásának kommentálása a Foreign Office részéről 1954 őszén, november 20-án. A FO-irathoz csatolták a brit sajtókiadványokat az eseményről, a Daily Telegraphét, a The Timesét, a The Daily Expressét, a Manchester Guardianét (valamennyi dátuma: 1954. november 22.). Az utóbbiból idézünk: „Bécs, november 21. Felmentették és kiengedték Kéthly Anna magyar szocialista vezetőt, akit 12 évi börtönre ítélték... A 65 éves Kéthly asszony, Magyarország első szocialista nő képviselője 1948-ban mondott le mandátumáról, amikor a szocialista párt egyesült a magyar munkáspárttal – a következő évben internálták. 1953 májusában az angliai magyar emigránsok úgy értesültek, hogy egy titkos tárgyaláson elítélték... Kéthly asszonyt mérsékelt szocialistának ismerték, olyannak, aki a Nyugat és Kelet közötti kapcsolatokban bíz. A háború alatt nevelőként egy szlovák faluban talált menedéket. Ő volt az egyetlen a szociáldemokrata végrehajtó bizottságban, akit újraválasztottak Magyarország szovjet felszabadítása után. 1946-ban jött Londonba, hogy találkozzék a brit Munkáspárt tagjaival, 1947-ben ismételtén itt volt... Hogy a (magyar) kormány tovább építse népszerűségét, októberben (1953) megalakult a Hazafias Népfront, azzal a céllal, hogy a munkásság minden részét egyesítse. Ez magában foglalta a régi iskola értelmiségeit, akik eddig nem nagyon vettek részt a kommunista rendszer közéletében. Ez a politikai – vélik sokan – járult hozzá, hogy olyan elítélteket, mint Kéthly Anna kiengedjenek.”⁶¹

A FO-kommentárok közül kiemelkedik Gillian Gordon Browné, aki az oxfordi Somerville College neveltjeként fiatalon került a FO-ba, 1952-ben (29 évesen) helyezték Budapestre és 1954 februárban rendelték vissza a központba, a FO-ba. Jól tudott magyarul, és értesültségét jól fejezik ki e feljegyzésben írt sorai: „Kéthly asszony más kategória, mint a »nemzeti« kommunisták. Bizonyos értelemben teljesen más kategória, mint a Magyarországon és más csatlós országokban múlt évben szabadon bocsátott kisebb jelentőségű polgári figurák. Kéthly asszony bátor, erős szociáldemokrata, a kommunizmus ellenzője, úgy vélem, a magyarországi munkásság tisztelte, és nemzetközileg is elismerték.” Gillian Brown ezután elemzi Kéthly szabadon bocsátásának okait. Nem hiszi, hogy a rendszer enyhülésének a jele ez, inkább erejének. Nem tartanak attól, hogy Kéthly nem kívánt befolyást fog gyakorolni. „Kiszabadulásának propagandaértéke nagyobb, mint annak a lehetősége, hogy szociáldemokrata tevékenységét hatékonyan gyakorolja.” Egy másik FO-kommentátor a többi között azzal érvelt, hogy Magyarország több ízben kérte ENSZ-be való felvételét, és lehet, hogy „Kéthly asszony szabadságát annak köszönheti, hogy a kormány meg akarja győzni a Nyugatot liberalizmusáról. Ez a gesztus veszély nélküli, mert bár személyes források szerint Kéthly asszony egészsége és bátorsága elegendő a vezető szerephez, a szociáldemokrácia újraéledése nem fog bekövetkezni, amíg a kommunisták vannak uralmon.”⁶²

A FO Északi Osztályának ekkori vezetője, H. A. F. Hohler tapasztalt diplomata (1939-ben volt Chargé d’Affaires Budapesten) egy bizalmas levélben a következőket írta G. P. Labouchere-nek, a budapesti brit követnek (1954-ben nevezték ki): „Önt talán érdekli, hogy az augusztusi munkáspárti delegáció moszkvai látogatása idején Morgan Phillips arra kérte Molotovot: vesse latba befolyását Rákosinál, hogy engedje ki a bört-

tönből Kéthly Annát. Molotov erre nem válaszolt. De lehetséges, hogy három hónappal e kérés után talán részben a közbenjárásnak tudható be kiszabadulása, és elsősorban arra szolgált, hogy a nyugati szocialista pártokra hasson... S bár természetesen nem lenne bölcs dolog arra a következtetésre jutni, hogy közbenjárásaink sikeresek, de arra utalnak, hogy folyamatosan keresnünk kell a hasonló lehetőségeket a szovjet államférfiak és – ha lehetséges – a csatlós államok vezetőinek befolyásolására. Ezért hasznos lenne, ha időről időre Ön elküldené nekünk azon kiemelkedő magyar személyiségek vagy a követség letartóztatott beosztottjainak, vagy bármely más egyéneknek a listáját, akik brit állampolgárságra tarthatnak igényt, hogy olyan képviselőink vagy neves embereink tudomására hozzuk, akik a szovjet blokkba látogatnak.”⁶³ Hohler e bizalmas levelének másolatát elküldte a varsói, prágai, bukaresti, szófiai és szovjet követségekre. Így széles körben tudomást szereztek Kéthly Anna szabadon bocsátásával kapcsolatban arról a lehetséges tényezőről, hogy Morgan Phillips közbenjárt Molotovnál.

1955-ben, de főleg 1956-ban Magyarország a világ érdeklődésének előterébe került. Kéthly Anna 1956. november 1-jén érkezett Bécsbe. Ő is, csakúgy mint e tanulmány sok más szereplője, valamint az USA-ban vagy Franciaországban letelepedett vagy újonnan érkezett magyar emigránsok szerteágazó tevékenysége gyakorta szerepel a Foreign Office-jelentések és kommentárok lapjain. Ez a FO magyar politikai emigránsokkal való kapcsolatának és magatartásának *újabb szakasza*. Mind elvileg, mind gyakorlatilag azonban a korábban folytatott – lényegében a rokonszenven és érdeklődésen nem túlmutató – *el nem kötelezettség volt továbbra is meghatározó*.

Jegyzetek

- 1 *É. Haraszti*: Kossuth as an English Journalist. Budapest, 1991.
- 2 *B. Porter*: The Refugee Question in Mid-Victorian Politics. Cambridge, 1979.
- 3 *Haraszti*: i. m.
- 4 PRO. Foreign Office. (A továbbiakban: FO.)* 371. 39246.C 4435/1/21. Outfile. Immediate. 1944. ápr. 11.
- 5 PRO.FO.371.Prem.3.226/3. Central Dept. FO. 1944. márc. 30.
- 6 PRO.FO.371.39246.C.4435/1/21. Minutes.
- 7 PRO.Prem. 3/226/3. No. 1698. Különleges titkos távirat. Viscount Halifaxtól Washingtonból 1944. ápr. 4.
- 8 PRO.FO.371/39248/G. Minute by W. Harvey, 1944. júl. 4.
- 9 PRO.FO.371.59005.R 16999/26/31. Böhm V. levele E. Bevinhez, 1946. márc. 5.
- 10 G. E. R. Gedye levele Mr. Towlernek, Daily Heraldhoz. 1946. márc. 12. uo.
- 11 Warner márc. 28-i megjegyzése. Williams ápr. 2-i megjegyzése uo.
- 12 Uo.
- 13 PRO.FO.371.59023. 1946. jan. 22.
- 14 PRO.FO.371. 59023.R. 6283. 1946. ápr. 12.
- 15 PRO.FO.371.67191. Morgan Phillips Bevinnek. Personal. 1947. jan. 2.
- 16 D. Healey bizalmas jelentése budapesti útjáról 1947. jan. 29.–febr. 4. PRO.FO.371.67191
- 17 K. Helm M. S. Williamsnek, 1947. máj. 2. PRO.FO. 371.67173.R. 6160
- 18 *Böhm Vilmos*: Másodszor emigrációban. Rövidített jellemzések. Ismertetésére ld. Népszabadság, 1990. márc. 10. 21. p.
- 19 PRO.FO. 371.72373.R.807. D. Healey levele A. Watsonnak, 1948. jan. 15. – Statement by Peyser. Minutes: Watson, Wallinger, Campbell.
- 20 PRO.FO.371.72373.665/53/21. Confidential (a továbbiakban Conf.). G. A. Wallingertől FO-ból A. K. Helmnek Budapestre. 1948. febr. 6.
- 21 Uo.
- 22 PRO.FO.371.72374.R.2754.R. Helm FO-nak. 1948. febr. 28.
- 23 PRO.FO.371.72374.R.2965. Secret and Personal. Wallinger Helmnek, 1948. márc. 5.

- 24 Uo. R.1762. Wallinger Confidential Minute, 1948. febr. 5.
 25 PRO.FO.371.72374.R.2513. Helm Wallingernek. 1948. febr. 16. Conf.
 26 PRO.FO.371.72374.R.2559. Minutes. 1948. febr. 12., febr. 28., febr. 27., márc. 4.
 27 PRO.FO.371.72375.R.3117. Helm Wallingernek, 1948. márc. 1.
 28 PRO.FO.371.72374.R.2361. Outfile. Healey Wallingernek. 1948. febr. 18.
 29 Uo. Outfile. Wallinger Healeynek. 1948. márc. 1. – Wallinger Matthews-nak. 1948. márc. 1. – Titkos távirat Bécsbe 1948. márc. 1.
 30 PRO.FO.371.72376.R.5291. Minute Bede FO-beli látogatásáról 1948. ápr. 6.
 31 PRO.FO.371.72377.R.7245. J. C. Peterson minute-je Veress látogatásáról 1948. jún. 15.
 32 PRO.FO.371.72377.R.7093. Secret and Personal. Wallinger Home Office-nak, 1948. jún. 28.
 33 PRO.FO.371.72419.R.9319. Viscount Hood Wallingernek, Paris, 1948. aug. 4. Peterson feljegyzése. 1948. aug. 11. Conf.
 34 PRO.FO.371.72419.R.10575. Peterson feljegyzése, 1948. szept. 20.
 35 PRO.FO.371.72419.R.11997. Peterson 1948. okt. 5-i minute-je.
 36 PRO.FO.371.72419.R.7145. Conf. Peterson 1948. jún. 15-i minut-je és Wallinger outfile conf. jelentése Helmnek, 1948. jún. 28.
 37 PRO.FO.371.72419.R.8563. Helm bizalmas jelentése Wallingernek, 1948. júl. 14.
 38 PRO.FO.371.72422.11026. Wallinger feljegyzése Bede látogatásáról. 1948. aug. 31.
 39 PRO.FO.371.72422. Outfile O. G. Sargent Personal levele A. V. Alexander miniszternek. 1948. szept. 8.
 40 PRO.FO.371.72422. Bevin bizalmas, személyes levélfogalmazványa Alexandernek, 1948. szept. 11.
 41 PRO.FO.371.72422. FO Déli Osztálya. Berni brit követségnek. 1948. okt. 15. Conf.
 42 PRO.FO.371.72422.12819. Titkos. Helm FO. Déli Osztályának 1948. nov. 8.
 43 PRO.FO.371.72422.13472. L. G. Thirkell feljegyzése. 1948. nov. 25.
 44 PRO.FO.371.78518. Wallinger és E. A. Radice bizalmas feljegyzése 1948. dec. 6-án és dec. 10-én.
 45 PRO.FO.371.72422.R.14400. Titkos FO outfile átirat a belügyminisztériumba, 1949. jan. 14. Wallinger átirata a belügyminisztériumba: FO.371. 78518.R.28/1016/21–Restricted, 1949. márc. 14. E. H. Pack feljegyzése 1949. máj. 18.
 46 Rentoul Ferenc levele és Kunváry Marianne, Teleki Pál egykori titkárnőjének közlése Szélig Imréről.
 47 PRO.FO.371.78518. Párizsi brit nagykövetség FO Déli Osztályának. Conf. 1949. márc. 28.
 48 PRO.FO.371.78518.5028. Washingtoni brit nagykövetség bizalmas jelentése Sir A. Rumboldnak 1949. máj. 11.
 49 PRO.FO.371.78518.5875. T. Bromley futárral küldött levele Rumboldnak, Washingtonból FO-ba, 1949. jún. 7.
 50 PRO.FO.371.78518.5875. Talbot de Malahide válasza T. Bromleynak, FO-ból Washingtonba, 1949. aug. 15.
 51 Uo. 8625. Futárral. Titkos. S. Allen Washingtonból Talbot de Malahide-nak. 1949. szept. 1.
 52 PRO.FO.371.87918.H.1823/9. Wallinger Rumboldnak Bp-ről FO-ba. Conf. 1950. okt. 18.
 53 PRO.FO.371.95177.RH/1015/1. Wallinger Talbot de Malahide-nak. Secret. Bp-ről FO-ba 1950. dec. 28.
 54 PRO.FO.371.95177.RH/1015/1. Outfile. Személyes és bizalmas B. H. C. Sykes Healeynek, FO. 1951. jan. 6.
 55 PRO.FO.371.95177.RH.1015/3. Outfile. Bizalmas B. H. C. Sykes levele F. J. C. Menellnek. 1951. márc. 13.
 56 PRO.FO.371.95177,G,1015/4. Conf. Mennell levele Sykeshoz. 1951. márc. 16.
 57 PRO.FO.371.95252.H.1824/1. Healey levele K. G. Youngernek, FO-ba 1951. jún. 11.
 58 Uo. RH 1824/1. Outfile Healeynek a FO-államminisztértől. Eredeti fogalmazvány 1951. jún. 28.
 59 PRO.FO.371.87918.RH.1823/3 Conf. Feljegyzések Rumbold részéről 1950. aug. 30. és H.1823/6. 1950. okt. 18.
 60 PRO.FO.371.95253.RH.1825/1. R. C. Barnes feljegyzése. FO. 1951. okt. 16.
 61 Manchester Guardian, 1954. nov. 22.
 62 PRO.FO.371.111492.NH 1016/76 Minutes. GG. Brown, 1954. nov. 22. és Todd-Naylor, 1954. dec. 6.
 63 PRO.FO.371.111492.NH 1016/80. Confidential. H. A. F. Hohler levéltervezete G. P. Labouchernek, 1954. dec. 6. (Dec. 18-án szétküldve.)

* A FO-jelentésekben, tervezetekben ötféle jelzés szerepel az iratkezelés módjáról: Top Secret = nagyon titkos; Secret = titkos; Confidential = bizalmas; Restricted = bizalmas; Open = nyílt